

მამუკა ნაცვალაძე¹

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/sou.2023.19.25>

რამდენიმე საკითხი ერეკლეს ევროპელი ელჩების მკვლელობის კულუარული დეტალების განმარტებისთვის

აბსტრაქტი. წინამდებარე სტატია მიზნად ისახავს გავარკვიოთ რამდენად შემთხვევითია ის ფაქტი, რომ ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის მიერ 1781-1782 წლებში ევროპაში გაგზავნილმა ვერცერთმა ელჩმა დანიშნულების ადგილამდე ვერ მიაღწია, რა იყო ამის მიზეზი – ელჩების მკვლელობა, თუ ბუნებრივი სიკვდილი. ელჩობასთან დაკავშირებული ფაქტების, არსებული პოლიტიკურ ვითარებისა და ერეკლე II-ის შესახებ ავსტრიის სახელმწიფო არქივში დაცული წერილების ანალიზის საფუძველზე ირკვევა, რომ ორივე შემთხვევაში ეს იყო მკვლელობა და არა შემთხვევითობა. ეჭვს იწვევს ის გარემოება, რომ ერეკლე II კაპუცინელი ელჩის დომენიკოს გარდაცვალების შემდეგ მომდევნო 1782 წელს *მაურო ვერონელს* იმავე მიზნით აგზავნის ვენაში, თუმცა, არა კონსტანტინოპოლის, არამედ რუსეთის გზით. აპრობირებული მარშრუტის ცვლილება ერეკლეს აუცილებლად უნდა ჩაეთვალა ელჩის მკვლელობის გამო. ამ პერფორმანსით ერეკლე ცალსახად მიანიშნებს რუსეთს, რომ მისი ელჩობა არ შეიცავს ანტირუსულ განწყობებს.

არსებობს პირველწყარო, რომლითაც დასტურდება, რომ ერეკლეს გაგზავნილ პირველ ელჩობას ჰყავს უცნობი მეთვალყურე, რომელიც დაინტერესებულია ელჩობის ჩაშლით, შესაბამისად დომენიკეს სიკვდილით. ამ პერიოდს 1782 წელს უკავშირდება *ეკატერინა II*-ის ოფიციალური რელაცია კანცლერ *ბეზბოროდკოსადმი*, რომლითაც რუსეთის იმპერატორი ადასტურებს, რომ ერეკლეს კავშირი ავსტრიის იმპერატორთან არ იყო სასურველი და ერეკლესაც მიმოწერაზე ხელი უნდა აედო. აღნიშნული რელაცია საფუძველი ცალსახად მივიჩნით, რომ ერეკლეს ევროპული ელჩობის ჩაშლით რუსეთის საიმპერატორო კარია დაინტერესებული, შესაბამისად დიპლომატების მკვლელობები მისი დაკვეთით განხორციელდა. ერეკლეს ორივე ელჩი მოკლეს იმ მიზეზით, რომ სწორედ მათ ჰქონდათ დავალებული ზეპირად მოეხსენებინათ ავსტრიის იმპერატორისათვის ის,

¹ მამუკა ნაცვალაძე - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი;

რაზეც არაფერი იყო ნათქვამი ოფიციალურად გაგზავნილ წერილებში. ამიტომაც აღმოჩნდა რუსეთის საიმპერატორო კარის მხრიდან მთავარი სამიზნე ორივე კაპუცინელი ელჩი იყო და არა ერეკლეს გაგზავნილი წერილები.

საკვანძო სიტყვები: ერეკლე II, ქართლ-კახეთის სამეფო, ავსტრიის იმპერია, ვენა, მაურო ვერონელი, პატრე დომენიკო, ვენა.

Mamuka Natsvaladze²

Sokhumi State University

A few issues explaining couloir details regarding the assassination of Erekle European ambassadors

Over the years 1781-82 Erekle II sends his ambassadors to Europe twice: first he sends a Capuchin monk Domenico who dies in Constantinople in uncertain circumstances not having reached the destination; after him Erekle II sends another Capuchin Mauro the Veronese who also dies for unknown reasons while still on his way. It is a very important fact that the letters sent by the King Erekle, unlike the ambassadors, reach their destination which is the Emperor's Court in Austria. Purpose of the current article is to find out whether it is accidental that none of the Ambassadors of Erekle reached their place of destination and what was the reason for it – assassination of the ambassadors or their natural death. Based on the analysis of facts related to the Ambassade, political situation and letter of Erekle II preserved in the State Archive of Austria, we can conclude that in both cases, it was a diplomatic assassination and not an accident.

It is quite suspicious that the next year Erekle sends Mauro Veroneli to Vienna with the same purpose, but through Russia and not Constantinople. The change of the approved route must have been considered by Erekle because of the assassination of the ambassador. With this performance, Erekle explicitly indicates to Russia that his Ambassade does not contain anti-Russian sentiments. There is a primary source confirming that the first Ambassade sent by Erekle had a supervisor interested in disrupting it as well as in the death of Domenico.

This period, 1782, is linked to the official report of Catherine II sent to Chancellor Bezborodko in which the Russian Empress confirms that Erekle's relations with the Emperor of Austria was not desirable and Erekle should stop and refuse the referred correspondence. Based on the mentioned report we can explicitly assume that the Russian Imperial Court was interested in the failure of Ambassade. Accordingly, those diplomatic assassinations were ordered by the latter. Both ambassadors of Erekle were assassinated because they were instructed to orally report the Emperor of Austria the things not mentioned in the letters sent officially. Therefore, the both Capuchin Ambassadors rather than the letters sent by Erekle, were aimed by the Russian Imperial Court.

As for the issues to be spoken by the Ambassadors of Erekle with the Emperor of

² Mamuka Natsvaldze - PhD student of Sokhumi State University;

Austria, they are clearly linked to the plan for the redistribution of Europe, developed at the imperial courts of Vienna and St. Petersburg to neutralize the Ottoman Empire. This project could not have been implemented without taking into account the Caucasian factor and Erekle strived to be the participant of this International Project accordingly, as the ruler of a sovereign state. The Russian Imperial Court did not recognize Erekle to be the King of a Sovereign State.

The realization of the “Greek Project” would create a Christian global space in the south of the Caucasus, which was a guarantee for the security of Georgia and had always been the dream of all Georgian Kings.

Key words: Erekle the Second, the Empire of Austria, the Russian Empire; the Kingdom of Kartli and Kakheti; Vienna, Maurus a Verona; Padre Domenico.

შესავალი. XVIII ს. 80-იანი წლები მეტად დატვირთული გამოდგა ქართული დიპლომატიის ისტორიაში. 1781 და 1782 წლებში ერეკლე II ორგზის გზავნის კაპუცინელ მისიონერებს ევროპაში განსაკუთრებული დავალებით. პირველი ელჩობა 1781 წელს ტრაგიკულად დასრულდა. *დომენიკე კონსტანტინოპოლში* გარდაიცვალა (ტაბალუა, 1979: 90-105). ამ შემთხვევამ განაპირობა სასწრაფოდ მეორე ელჩობის გაგზავნა, რომელიც იმავე მიზანს ისახავდა (თამარაშვილი, 1902: 402). ერთი წლის შემდეგ რუსეთის გავლით გამგზავრებული *მაურო ვერონელი* პოლონეთში, ბედრიჩევოში გაურკვეველ ვითარებაში კვდება (შველიძე, 2014: 33-38).

ყველაზე საგულისხმო და საცნაურია, რომ ის წერილები, რომლის თარგმნაც ვერ მოესწრო და ქართულ ენაზე იქნა გაგზავნილი ევროპაში, მიუხედავად მაურო ვერონელის სიკვდილისა, დანიშნულების ადგილზე ჩაიტანეს. ერეკლეს წერილებს ერთი წლის განმავლობაში განსაკუთრებული ენთუზიაზმით თარგმნიდნენ ვენის საიმპერატორო კარზე და ამ პროცესს ხელმძღვანელობდა იმ პერიოდის მსოფლიოში აღიარებული დიპლომატი *ვენცელ კაუნცი* (ტაბალუა, 1979: 110-121). წარმოდგენილ სტატიაში არის მცდელობა გაირკვეს რამდენად შემთხვევითია ის, რომ ერეკლეს გაგზავნილმა ვერცერთმა ელჩმა დანიშნულების ადგილამდე ვერ მიაღწია და რა იყო ამის მიზეზი – ელჩების მკვლელობა, თუ ბუნებრივი სიკვდილი. ერეკლეს მიერ ევროპაში გაგზავნილი ელჩების გარდაცვალების მიზეზები ისტორიოგრაფიაში შესწავლილი არ არის. წინამდებარე კვლევა აღნიშნული საკითხის სისტემური გააზრების პირველი ცდაა³.

³ წარმოდგენილი სტატია მცირე ფრაგმენტია ჩვენი სამეცნიერო მონოგრაფიისა, რომელიც ეძღვნება ქართული პოლიტიკური სამყაროს როლსა და ადგილს ევროპის გადანაწილების რუსულ-ავსტრიულ ე. წ. „ბერძნულ პროექტში“. პრობლემის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, საჭიროდ ჩავთვალეთ ჩვენი სამეცნიერო კვლევის შედეგები ხელმისაწვდომი ყოფილიყო საერთაშორისო სამეცნიერო წრეებისათვის, ამიტომაც სამეცნიერო მონოგრაფიის ფრაგმენტები გამოვაქვეყნეთ მსოფლიოს სხვადასხვა სამეცნიერო ჟურნალებსა და კონფერენციის მასალებში: კერძოდ, ოქსფორდში (Natsvaladze, 2021g), კემბრიჯში

კვლევისას ვიყენებთ ისტორიზმის, ობიექტურობის, რეკონსტრუქციის, ალტერნატივობის, დეტერმინიზმის მეთოდოლოგიურ პრინციპებს, რომელსაც თავიანთ თეორიულ კვლევებში შესაბამისი ნაშრომები უძღვნეს უცხოელმა და ქართველმა მეცნიერებმა: რობინ ჯორჯ კოლინგვუდმა (Collingwood, 1993), რეინჰარდ კოსელეკმა (Koselleck, 2002; Koselleck, 2004); ლინ აბრამსმა (Abrams, 2010); ენტონი ბრუნდაჯმა (Brundage, 2017), გრეგორი იანმა და ელ პაულმა (Ian, Paul, 2008); ედუარდ ფრიმანმა (Фриман, 2011); მარნიე ჰიუზ-ვორინგტონმა (Hughes-Warrington, 2007), ჯორჯ იგერსმა, ედუარდ ვანგმა და სიფრია მუკერჯიმ (Iggers, Wang, Mukherjee, 2013); აკირა ირიემ (Iriye, 2012); ენტონი კელდელისმა (Kaldellis, 2014); ჯონ ლუკასმა (Lukacs, 2000); მუნრო დუგმა და ჯონ რეიდმა (Doug, Reid, 2017), კეროლ ქუიგლეიმ (Quigley, 1979), კურტ რაფლობმა (Raaflaub Kurt, 2010), შარლ ვიქტორ ლანგლოამ და შარლ სენიობოსმა (Langlois, Seignobos, 1992; Ланглюа, Сеньобос, 2004), მარკ ბლოკმა (Bloch, 1952; Блок, 1973); პიტერ ლამბერტიმ და ვილიამ სკოფილდმა (Lambert, Schofield, 2004; ლამბერტი, სკოფილდი, 2017); პიოტრ მილიუკოვმა (Миллюков, 1904), იგორ დანილევსკიმ, ვლადიმირ კაბანოვმა, მარია რუმინანცევამ და ოლგა მედუშევსკაიამ (Данилевский, Кабанов, Медушевская, Румянцева, 2004), მარიამ ჩხარტიშვილმა (ჩხარტიშვილი, 2009), გურამ ყორანაშვილმა (ყორანაშვილი, 2019; ყორანაშვილი, 2018; ყორანაშვილი, 1986).

საკითხის შესწავლისათვის უმნიშვნელოვანესი წყაროა ერეკლე II-ის ევროპის სხვადასხვა ქვეყნების არქივებში დაცული წერილების იტალიური თარგმანი, რომლის ადრესატიც მისი თანამედროვე ევროპის მონარქები არიან. ამ წყაროების უმთავრესი ნაწილი ინახება ავსტრიის სახელმწიფო არქივში (*Österreichisches Staatsarchiv, Haus-Hof-und Staatsarchiv, 1010 Wien, I, Minoritenplatz I*), ორი წერილი გამოაქვეყნა მიხეილ თამარაშვილმა (თამარაშვილი, 1902: 402-404), შემდგომ ფასდაუდებელი ეპისტოლარული მასალა ვატიკანის, ვენის, ვენეციის არქივებიდან მოიძია ილია ტაბალუამ (ტაბალუა, 2000), რომელმაც ეს დოკუმენტები დაურთო 1979 წელს გამოქვეყნებულ მონოგრაფიას (ტაბალუა, 1979).

რომში პროპაგანდა ფიდეს საისტორიო არქივში, კაპუცინელთა გენერალურ არქივსა და თეატინელთა არქივში დაცულ ქართულ მასალებზე დაყრდნობით საინტერესო სტატიები შექმნა ნინო დობორჯგინიძემ (დობორჯგინიძე, 2013: 235-

(Natsvaladze, 2021d; Natsvaladze, 2021i), პარიზში (Natsvaladze, 2021h), მელბურნში (Natsvaladze, 2021f), მოსკოვში (Нацваладзе, 2021), ტოკიოში (Natsvaladze, 2021e), რომში (Natsvaladze, 2021c), ვენაში (Natsvaladze, 2021b), ვარშავაში (Natsvaladze, 2020b; Natsvaladze, 2020c), ბოსტონში (Natsvaladze, 2020a), სან ფრანცისკოში (Natsvaladze, 2020e), შეფილდში (Natsvaladze, 2020d), ლას პალმასში (Natsvaladze, 2021a), თბილისში (ნაცვალაძე, 2020d; ნაცვალაძე, 2021a), თელავსა (ნაცვალაძე, 2020a; ნაცვალაძე, 2020d) და ქუთაისში (ნაცვალაძე, 2020c, ნაცვალაძე, 2021b).

244; დობორჯგინძე, 2019: 197-211). საკითხის სრულყოფილად შესწავლისათვის უმნიშვნელოვანეს მასალებს, ბრიტანულ პირველწყაროებს მოუყარა თავი და ორ ნაწილად გამოსცა *გიორგი კალანდიაძე* (კალანდია, 2020a; კალანდია, 2020b). მასვე ეკუთვნის მეფე ერეკლეს შესახებ ბრიტანულ და ირლანდიურ პრესაში არსებული მასალების პუბლიკაცია (კალანდია 2017).

ერეკლეს წერილებიდან გამომდინარე, ელჩობის ოფიციალური მიზანია ევროპაში მოიძიოს სახსრები, რომელსაც მოახმარს ორი პოლკის ევროპულად გაწვრთნას (ტაბაღუა, 1979: 90), თუმცა, იქვე მინიშნებულია, რომ ელჩს პირადად უნდა გადაეცა რაღაც „დაფარული აზრი“ ავსტრიის იმპერატორისათვის (ტაბაღუა, 1979: 90-100). ანუ, გარდა ოფიციალური ვერსიისა – 2 პოლკის გაწვრთნისთვის საჭირო ფულის შესახებისა, არსებობდა კონკრეტული დავალება, რაც წერილებში არ ეწერა და ერეკლეს ელჩებს პირადად ავსტრიის იმპერატორისთვის უნდა ეთქვათ. საგულისხმოა, რომ ერეკლეს ევროპული ელჩობებთან დაკავშირებით ისტორიოგრაფიაში გამოთქმული მოსაზრებები არ სცილდება ფულის შესახების თემას. ვფიქრობთ, ერეკლეს მიერ დასავლეთ ევროპაში ელჩების გაზავნა მხოლოდ ფულის შესახების მიზეზით კატეგორიულად უნდა გამოვრიცხოთ, რამდენადაც ისეთი მასშტაბური ღონისძიება, როგორც ევროპაში ელჩების გაგზავნაა, ერეკლეს ცალსახად სისტემური პრობლემის მოგვარებისთვის შეიძლება დაეგეგმა და არა პრაგმატული მიზნით.

ერეკლეს ევროპული ელჩობა *მიხეილ სამსონაძის* ვერსიით, რუსეთის „გამოფხიზლებას“ ისახავდა მიზნად. მკვლევარი აქცენტს აკეთებს ერთ-ერთ წერილზე, სადაც ერეკლე საკმაოდ გაზვიადებულად წარმოაჩენს რუსეთის როლს, საიდანაც გამოაქვს დასკვნა, რომ „*ქართლ-კახეთის მესვეურებს ეს წერილები რუსეთის ხელისუფალთა გასაგონად (წასაკითხად) ჰქონდათ გამიზნული. ე. ი. მათი შინაარსის რუსეთის მმართველი წრეებისათვის გაცნობა ადრესატთა (წერილის გამგზავნთა) ინტერესებში შედიოდა*“ (სამსონაძე 1988: 230).

ჩვენ ამ ვერსიას ვემიჯნებით შემდეგი მიზეზის გამო: კატეგორიულად არ მიგვაჩნია მართებულად ის მოსაზრება, რომ ერეკლე მოკავშირედ მხოლოდ რუსეთს განიხილავდა (მითუმეტეს 1768-1774 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შემდგომ). ევროპის არქივებში დაცული მასალები ამას კატეგორიულად გამორიცხავს. მართებულად არ ვთვლით არც იმ მოსაზრებას, რომ ერეკლეს გაგზავნილი ევროპული ელჩობების მიზანია ირიბად გააგებინოს რუსეთს, რას ფიქრობს მასზე. ერეკლეს მმართველობის სტილი მიანიშნებს, რომ ასეთი იაფფასიანი შანტაჟი არაა მისთვის დამახასიათებელი. მსგავსი პრაგმატული მიზნისათვის გამორიცხულია ერეკლეს უმნიშვნელოვანესი რესურსები დაეხარჯა. თუკი მხოლოდ ასეთი პრაგმატული მიზანი ჰქონდა ელჩობებს, რა საჭირო იყო ამ ორი ელ-

ჩობის სხვადასხვა გზით გაგზავნა? პირველ ელჩობას, კონკრეტულად დომინიკეს, ერეკლე გზავნის აპრობირებული გზით, კონსტანტინოპოლით, მეორე ელჩობისას კი რატომღაც ცვლის მარშრუტს და რუსეთის გავლით ვენაში მიმავალ უფრო რთულ გზას ირჩევს.

საკითხავია, პირველი ელჩობა რომ წარმატებული ყოფილიყო და დომინიკეს ვენაში ჩაეღწია, რა საჭირო იქნებოდა იგივე მიზნით მეორე ელჩობის გაგზავნა? აშკარაა, რომ ერეკლე საკმაოდ ზუსტი გათვლა აქვს ამ ელჩობით. ვფიქრობთ, ეს გათვლა კატეგორიულად არ შეიძლება უკავშირდებოდეს იმას, რომ გააგებინოს რუსეთს რას ფიქრობს მასზე. პირიქით, ერეკლეს სწორედაც რომ არ სურს გააგებინოს რუსეთს თავისი რეალური დამოკიდებულებები, რამდენადაც მისი ოფიციალური პოზიცია, რუსეთისადმი კეთილგანწყობა, რადიკალურად განსხვავდება ამ ჩრდილოელი ერთმორწმუნისადმი რეალური, ნეგატიური დამოკიდებულებისაგან, რომელიც ქართლ-კახეთის მეფეს განუმტკიცდა 1768-1774 წლებსას რუსეთ-თურქეთის ომის მიმდინარეობის პერიოდში.

ქართლ-კახეთის მეფე კარგად ხედავდა, რომ ერთი მხრივ ტოტლებენის დაგეგმილი ავანტიურა, რომელიც ერეკლეს ლიკვიდაციაზე იყო გათვლილი, და მეორე მხრივ კაპიტან ლვოვის მცდელობა ქართველი მეფე ტახტიდან გადაეყენებინა, არ იყო ამ ორი პერსონის კერძო ინიციატივა და ამ ყველაფერს რუსი მოხელენი სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარის დაკვეთით აკეთებდნენ (გურული, 2015:34-37).

უმნიშვნელოვანესია ის ფაქტიც, რომ საუკუნეების განმავლობაში რუსეთის სახელმწიფოს ოფიციალური კონცეფტუალური განვითარების სტრატეგია პირდაპირ უკავშირდება კონსტანტინოპოლის დაპყრობას. გეოგრაფიული რეალობიდან გამომდინარე, რუსეთი ვერ დაიპყრობდა კონსტანტინოპოლს საქართველოს დაპყრობის გარეშე, შესაბამისად, ნებისმიერი დეკლარირებული განცხადება კონსტანტინოპოლის, ასევე ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეების დაპყრობის შესახებ, ამავედროულად ოფიციალურად ადასტურებს რუსეთის მიერ კავკასიის დაპყრობის სურვილს. შესაბამისად, რუსეთი, რომელიც თვლის, რომ მისი განვითარების სტატეგიული გეგმა ცალსახად უკავშირდება კავკასიისა და საქართველოს დაპყრობას, ვერ იქნება საქართველოს მოკავშირე. უცხო სახელმწიფო, რომელსაც კავკასიის, მათ შორის დამოუკიდებელი ქართლ-კახეთის სამეფოს დაპყრობა სურს, ცალსახად, ყოველგვარი ორაზროვნების გარეშე, არის საქართველოს მტერი.

აქ ბუნებრივია ჩნდება სხვა ლოგიკური კითხვა – მაშინ რატომ ცდილობს ერეკლე რუსეთთან დალაპარაკებას, რისი მიღწევა უნდა და რა საბოლოო მიზანზეა გათვლილი მისი დიპლომატიური სვლები? ნუთუ ერეკლეს იმის ილუზია აქვს, რომ კონსტანტინოპოლის, ასევე ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეების

დაპყრობის საუკუნოვან განმტკიცებულ აზრს შეაცვლევინებს ეკატერინეს? რა თქმა უნდა, არა. ერეკლე რეალისტია და ასეთი ილუზიები ვერ ექნება, მაშ, რა აზრი აქვს რუსეთში გაგზავნილ არაერთ ელჩობას? აი, ესაა ის კითხვა, რაზეც კონკრეტული პასუხია გასაცემი. ჩვენი დაკვირვებით, მას შემდეგ, რაც XVIII ს. 60-იანი წლებიდან ევროპის გადანაწილების რუსულ-ავსტრიული პროექტი, რომლის მიხედვითაც კონცეფტუალურად იცვლება კონსტანტინოპოლისა და მისი მიმდებარე სივრცისადმი რუსეთის დამოკიდებულება (იგულისხმება არა კონსტანტინოპოლის, ასევე ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეების დაპყრობა და უშუალო შეერთება, არამედ, ბუფერული სახელმწიფოების – ბიზანტიის იმპერიისა და დაკიის სამეფოს აღდგენა), გახდა აქტუალური, ერეკლე ცდილობდა რუსეთი დაეინტერესებინა კიდევ ერთი ბუფერული სივრცის – ერთიანი კავკასის, როგორც დამოუკიდებელი პოლიტიკური სუბიექტის შექმნით.

ეს გლობალური სივრცე, ფაქტობრივად რომის იმპერიის რეინკარნირებულ ფორმად შეიძლება ჩავთვალოთ. მითუმეტეს, რომ ეს ყველაფერი რუსეთის უშუალო მოკავშირისა – ავსტრიის იმპერიის, როგორც საღვთო რომის იმპერიის ერთგვარი სამართალმემკვიდრის – სახელმწიფოებრივ ინტერესებს ესადაგება. შესაბამისად, ამ ფონზე რუსეთთან დიპლომატიურ მოლაპარაკებას უკვე გააჩნია კონკრეტული აზრი და მიზანი, რომელიც თავად რუსეთის საგარეო პოლიტიკური კონცეფციის ყველა კონსტრუქციულ დეტალს ითვალისწინებს. ჩნდება პერსპექტივა შეიქმნას პოლიტიკური სამკუთხედი: ვენა-სანქტ-პეტერბურგი-ტიფლისი, რომელსაც აქვს რეალური პერსპექტივა განსაზღვროს და დააწესოს მისთვის სასურველი ევროპული წესრიგი.

საგულისხმოა ისიც, რომ, ერეკლე რუსეთსა და ავსტრიას სთავაზობს მამამისის, თეიმურაზის მიერ შემუშავებულ „სპარსულ პროექტს“, რომელიც „ბერძნულ პროექტთან“ ერთად ქმნის უსაფრთხო ევროპისა და კავკასიის სისტემურ მოდელს (Natsvaladze, 2021d:83-87). აი, ის თემები, რაც ერეკლეს ევროპულ ელჩობას უნდა მიეტანა ავსტრიის სამეფო კარზე, სადაც, სხვათა შორის, 1781-1782 წლებში სტუმრად იმყოფებოდა რუსეთის მომავალი იმპერატორი პავლე. სამხრივ ფორმატში ამ თემების განხილვა იმ პერიოდის მწირი კომუნიკაციის საშუალებებიდან გამომდინარე, მართლაც უნიკალური შანსი გახლდათ, სწორედ ამიტომ ჩქარობს ერეკლე ელჩების გაგზავნას ევროპაში.

სულ სხვაგვარად წარმოაჩენს ერეკლეს ევროპული ელჩობის დანიშნულებასა და მიზანს მკვლევარი ვახტანგ ფერაძე, რომელიც წერს: „დასავლეთ ევროპის ქვეყნებთან და კერძოდ ავსტრიასთან ერეკლე II-ის მიერ პოლიტიკური კავშირის დამყარების მცდელობა მიმართული იყო რუსეთის სამეფო კარზე ზემოქმედების მოსახდენად. აღნიშნული ელჩობა ხანგრძლივად მზადდებოდა და მას ერეკლე II სრულიადაც არ ასაიდუმლოებდა. პირიქით, ელჩობა გაიგზავნა რუსეთის გზით,

და ერეკლე, როდესაც რუსეთის კარს ავსტრიის სახელმწიფოსთან სესხის მიღების თაობაზე დიპლომატიური ურთიერთობის დაწყების შესახებ ცნობას აწვდიდა, ამით მასში ერთგვარად შურის აღძვრასა და საქართველოს საკითხით მეტ დაინტერესებას ესწრაფოდა, რადგან ამგვარი ურთიერთობა როგორც ქართლ-კახეთის მესვეურებმა შესანიშნავად იცოდნენ, საიმპერატორო კარს სასიამოვნოდ არ დაურჩებოდა. ეს იყო ერთგვარი დიპლომატიური ხერხი, რომლითაც ერეკლე II რუსეთს მიანიშნებდა, რომ საქართველოს ევროპაში შეეძლო მისაღები მოკავშირის მოძებნა. ერეკლეს ვარაუდი გამართლდა: რუსეთის კარმა უკმაყოფილება გამოთქვა და იძულებული გახდა ერეკლესადმი დამოკიდებულება გარეგნულად მაინც შეეცვალა: რუსული დიპლომატია ერეკლესაკენ შემობრუნდა (ფერაძე, 2006: 89-90).

პირველი, რაც უნდა განვმარტოთ, გახლავთ ის, რომ ერეკლეს საძებარი არ ჰყავს ევროპაში მოკავშირე. ჩვენი კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ ბაგრატიონთა სამეფო კარზე ავსტრიის იმპერია ცალსახად განიხილება მოკავშირის რანგში და შესაბამისად, ტიფლისი ევროპულ ელჩობას „წყალში ანკესის გადაგდების“ ფორმატში არ გეგმავს. ელჩობა იგზავნება კონკრეტული მისამართითა და კონკრეტული გეგმით, რაც ცალსახად მორგებულია ჰაბსბურგებისა და ბაგრატიონების საერთო პოლიტიკურ საერთაშორისო ინტერესებს (Natsvaladze 2021a; Natsvaladze 2021, Natsvaladze 2021e; Natsvaladze 2021g; Natsvaladze 2021h; ნაცვალაძე 2020d; ნაცვალაძე 2021a; ნაცვალაძე 2021b).

შესაბამისად, ვ. ფერაძის ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას აბათილებს ის ფაქტი, რომ ამ მეორე ელჩობამდე, რომლის შესახებაც ის წერს, ერეკლემ პირველი ელჩობა გაგზავნა ზუსტად ანალოგიური მიზნით. ეს ვერ შეფასდება „რუსეთის საქართველოსაკენ შემობრუნებად“, რამდენადაც გეორგიევსკის ტრაქტატი, რომელიც ამ ორი ჩაშლილი ელჩობის შედეგად მივიღეთ, სახელმწიფოებრიობის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას – საგარეო პოლიტიკის დამოუკიდებლად მართვას ართმევს ქართლ-კახეთის სამეფოს, რაც ცალსახად სახელმწიფოებრიობის შეზღუდვაა და არა მეგობრული კავშირი. სწორედ ასეთი შეზღუდვის თავიდან აცილება სურს ერეკლეს ავსტრიის საიმპერატორო კარის მეშვეობით. აი რას წერს მიხეილ თამარაშვილი ერეკლეს მიერ გაგზავნილი ელჩების შესახებ: „მეფე (ერეკლე – მ. ნ.) რომელიც მოუთმენლად ელოდა პატრ დომენიკოს მოგზაურობის შედეგებს, მისმა გარდაცვალებამ ძალიან დაამწყუბრა. რადგან საქმე სასწრაფო და გადაუდებელი იყო, ერეკლემ იგივე მისია პატრ მაურიო ვერონელს დააკისრა“ (თამარაშვილი, 1995: 698).

დომენიკეს წერილებს ჩვენამდე არ მოუღწევია. ვ. ფერაძის ვერსიით აშკარაა, რომ რუსეთი ნადირობს ერეკლეს გაგზავნილ წერილებზე. ეს წერილები კი დომენიკეს მიაქვს. ის რომ დომენიკე კვდება და ვერ ასრულებს თავის მოვალეო-

ბას, რუსეთის დაკვეთით განხორციელებული ქმედება თუ არა, მისთვის სასურველი სცენარი ნამდვილად არის. ასე რომ, დომენიკეს წერილები სავარაუდოდ სწორედ სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარს უნდა ჰქონოდა ხელთ, შესაბამისად, მისთვის ნათელი იქნებოდა ერეკლეს ოფიციალური დამოკიდებულება რუსეთისადმი.

თუკი ამ წერილებს მხოლოდ რუსეთის გამოფხიზლებისა და საქართველოსკენ შემოტრიალების მისია ჰქონდა მხოლოდ, როგორც ამას ვ. ფერაძე მიიჩნევს, ასეთ შემთხვევაში საკითხავია, რა აუცილებლობას წარმოადგენდა ევროპაში განმეორებით ელჩობის გაგზავნა? რატომ არ ეყო ერთი ელჩობის ზუსტად იგივე შინაარსის წერილების გაცნობა რუსეთს „შემოტრიალებისა და გამოფხიზლებისათვის“? რა საჭირო გახლდათ ამ „შემოტრიალებისა და გამოფხიზლებისათვის“ დადგმული პერფორმანსის კიდევ ერთხელ გამეორება?

ჩვენ ვეთანხმებით ვ. ფერაძეს იმ ნაწილში, რომ ერეკლე მზად იყო იმ სცენარისათვის, რომლითაც რუსული აგენტურა დაინტერესდებოდა და გაჰყვებოდა მის მიერ გაგზავნილ ელჩებს. თუმცა, ვფიქრობთ აშკარაა, რომ რუსეთს ეს უნდა გაეკეთებინა არა იმ უწყინარი მიზნით, რომ გაეგო წერილების შინაარსი, რას წერდა ერეკლე ევროპელ მონარქებს, არამედ, ჩაეშალა ელჩობა. ელჩობის ჩაშლის სცენარი კი ცალსახად დომენიკეზე ზემოქმედების გარეშე არარეალურია. შესაბამისად კაპუცინელი ელჩის ხელშეშლის ერთ-ერთი ფორმა მისი ლიკვიდაცია გახლდათ.

საგულისხმოა ისიც, რომ ვ. ფერაძე ფაქტობრივ შეცდომაზე აგებს თავის მსჯელობას, როცა წერს, რომ ერეკლე ამ ელჩობას დიდი ხანი ამზადებდა. საკითხის დოკუმენტალური შესწავლით აშკარაა, რომ მეორე ელჩობა წინა ელჩობის ორგანული ნაწილია, გაგრძელებაა და ერეკლე ჩქარობს – მაურო ვერონელის გაგზავნა ვენაში მან გარკვეული გარემოებების გამო, ორ დღეში გადაწყვიტა. ამას ცალსახად მიანიშნებს მიხეილ თამარაშვილი. გარდა ამისა, ამ ფაქტის დამადასტურებელი პირველწყარო დაცულია რომში, *პროპაგანდა ფიდელს* საისტორიო არქივის ქართული მასალების მესამე ტომში. 44-ე ფურცელი ინახავს საინტერესო ცნობას. კაპუცინელი მაურო ვერონელი 1781 წ. 14 მარტის წერილზე 16 მარტს აკეთებს შემდეგ ჩანართს: „*დღეს დილით, 16 მარტს, მეფე ერეკლემ მიბრძანა, ვთხოვო თქვენს აღმატებულებას, რომ პადრე დომენიკო, ამ წერილის მომტანი, ვენაში გაამგზავროთ რაც შეიძლება სწრაფად, ვინაიდან ძალიან მნიშვნელოვანი საქმეები აბარია*“ (დობორჯგინიძე, 2019: 184).

ვფიქრობთ, ფულის სესხება ის თემაა, რომელიც ერეკლეს ელჩობის რეალური მიზნის ინსპირირებისათვის სჭირდება. სანამ ელჩობის ნამდვილ მიზანს გავარკვევდეთ, მანამდე ამ ორი ელჩობის თანმდევი უცნაური და საბედისწერო ფონი უნდა მიმოვიხილოთ. ერეკლე ევროპაში ორჯერ აგზავნის ელჩობას – 1781

წელს ჯერ მისიონერ დომინიკეს, შემდეგ კი 1782 წელს პატრს მაურო ვერონელს. პირველი ელჩობა 1781 წლის ზაფხულში გააგზავნა. დომინიკეს ერეკლეს წერილები მიაქვს, თუმცა, არაა ცნობილი ვინ არიან ამ წერილების ადრესატები. მისიონერი 3 ივლისს კონსტანტინოპოლში გარდაიცვალა. სიკვდილისაგან არავინაა დაზღვეული, ბუნებრივია, გამონაკლისი ვერც მისიონერი დომენიკე იქნება, ის შეიძლება მართლაც ბუნებრივი სიკვდილით გარდაიცვალა, თუმცა, საკმაოდ საეჭვო ვითარებას ქმნის ის ფაქტი, რომ ერეკლე ერთი წლის შემდეგ კვლავ გზავნის ელჩობას ვენაში, 1782 წლის ოქტომბერში, ამჯერად პატრ მარკო ვერონელს, თუმცა, სულ სხვა გზით, მოსკოვის გავლით (ტაბალუა, 1979: 62).

გასაგებია, რომ ელჩობა ჩაიშალა. არადა, საჭიროა დასახული უმნიშვნელოვანესი მიზნის მიღწევა – ვენაში წერილების ჩატანა და ავსტრიის იმპერატორისათვის ერეკლეს პოზიციის გაცნობა, ისიც გასაგებია, რომ ელჩის სიკვდილი გზაში ბუნებრივი შეიძლება იყოს, თუმცა ამ მიზნის მიღწევისათვის ეს დაბრკოლებად არ უნდა იქცეს. ამ ფონზე ეჭვს ბადებს ის ფაქტი, რომ ერეკლე ელჩობის მარშრუტს ცვლის და დემონსტრირებულად აგზავნის მისიონერს ევროპაში არა ძველი, აპრობირებული, ნაცადი და უახლოესი გზით – კონსტანტინოპოლიდან, არამედ რუსეთზე გავლით. მარკო ვერონელი ჯერ მოსკოვში უნდა ჩავიდეს და იქიდან გამგზავროს ვენაში (ტაბალუა, 1979: 62).

ვფიქრობთ, უმნიშვნელოვანესია იმის გარკვევა, რატომ დასჭირდა ერეკლეს მარშრუტის შეცვლა. მითუმეტეს იმ პირობებში, როცა რუსეთის გზით, მოსკოვის გავლით ავსტრიაში ჩასვლა ბევრად არახელსაყრელია, ვიდრე კონსტანტინოპოლის გზით. მეორეც, საკმაოდ მნიშვნელოვანი დეტალია, რომ კონსტანტინოპოლის გზა ადაპტირებულია ქართველთათვის. აქ ერთგვარ შუამავლის როლს ასრულებენ ერეკლეს სამეფო კარზე მყოფი გერმანელი დოქტორი *იაკობ რაინეგსი* და უნგრელი გრაფი *იანოშ კოჰარი*, რომელნიც 1778 წლიდან არიან ერეკლეს სამეფო კარზე. როგორც *ილია ტაბალუა* წერს: „*დოკუმენტური მასალებიდან დასტურდება, რომ დოქტორ რაინეგსსა და გრაფ კოჰარს მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ... ავსტრიის სამეფო კართან. გრაფი იანოშ კოჰარი დაკავშირებული იყო ავსტრიის წარმომადგენელთან კონსტანტინოპოლში ბარონ ჰერბერტთან, შესაძლებელია მასთან კავშირ-ურთიერთობა ჰქონდა რაინეგსსაც. ასე ხორციელდებოდა კონტაქტები კონსტანტინოპოლზე გავლით თბილისსა და ვენას შორის*“ (ტაბალუა, 1979: 61). ეს ფაქტობრივი გარემოებები უამრავი საკითხის დაზუსტებას ითხოვს. ვფიქრობთ, მარშრუტის შეცვლა არაა შემთხვევითი ამბავი, რამდენადაც საქართველოდან აპრობირებული, თანაც მოკლე გზის ნაცვლად მოსკოვის გავლით ვენაში ჩასვლა ოპტიმალური ვარიანტისგან საკმაოდ შორს დგას.

ფაქტია, რომ ამ გაუარესებული ვარიანტის არჩევა ერეკლეს რაღაც გარემოებებმა უბიძგა. გასარკვევია რამ განაპირობა ის, რომ ელჩის ვენაში გამგზავრება

უფრო შორი გზით ჩაითვალა მიზანშეწონილად? ამ ფაქტორების ძიებისას ჩნდება კიდევ ერთი კითხვა, არცთუ უმნიშვნელო- მარშრუტის ცვლილება ხომ არ უკავშირდება დომინიკეს სიკვდილს და თუ უკავშირდება, მაშინ ერეკლეს მისიონერი ელჩი ხომ არ მოკლეს იმ მიზნით, რომ ერეკლეს დიპლომატიური მისია ჩაეშალათ? ბუნებრივია, მწირი დოკუმენტების არსებობის გამო რთულია იმის დადასტურება კონკრეტულად ვინ მოკლა დომენიკე, მაგრამ ვფიქრობთ, არსებული სიტუაციების ანალიზითა და წყაროების ერთობლიობით შესაძლებელია იმის გარკვევა, დომენიკეს სიკვდილითა და ელჩობის ჩაშლით იყო თუ არა ვინმე დაინტერესებული.

რომში, პროპაგანდა ფიდეს საისტორიო არქივის მესამე ტომში (ფურცელი N45) დაცულია საინტერესო პირველწყარო, რითაც დასტურდება, რომ დომენიკეს ხელთ არსებულ წერილების ხელში ჩაგდებას ცდილობს გაურკვეველი პირი, რომლის ვინაობასაც წყარო არ ასახელებს. აი რას წერს პადრე ფორტუნატ და ტრენტო კარდინალს: „მას შემდეგ რაც გარდაიცვალა ყოფილი პრეფექტი პადრე დომენიკო ტრისტინო, ეს შევატყობინე ერთ პიროვნებას, რათა მოსულიყო პანაშვიდზე. ამასთან ვესაუბრე იმ წერილების შესახებ რომელიც პრეფექტს თან ჰქონდა. ორი-სამი დღის შემდეგ შემოხსენებულმა პიროვნებამ ზედიზედ ორი წერილი გამომიგზავნა და მიბრძანა, რომ არ გამეგზავნა შემოხსენებული წერილები ვიდრე არ მივიღებდი ერეკლე მეფის პასუხს. მე ვუპასუხე, რომ სრულებით არ იყო აუცილებელი შემოხსენებული მეფის პასუხი და რომ მე ვაღდებული ვიყავი ეს წერილი გამომეგზავნა თქვენს აღმატებულებასთან“ (დობორჯგინიძე 2019:184-185).

პადრე ფორტუნატ და ტრენტო რატომღაც არ თვლის საჭიროდ ინკოგნიტოს პერსონიფიცირებას დოკუმენტში, არადა, აშკარად ჩანს, რომ მასთან ურთიერთობა ჰქონია ქართლ-კახეთის სამეფო კარზე. აშკარაა ისიც, რომ ეს ინკოგნიტო არათუ იცნობს, ერეკლე II-სთან დაახლოებული პირია, შესაბამისად ამის შესახებ იცის თავად ფორტუნატომ. საკითხავია, ვინ შეიძლება იყოს ეს ინკოგნიტო, რატომ დაინტერესდა ერეკლეს წერილების ხელში ჩაგდებით, ეს თვალთვალი პირადი ინიციატივას, თუ მის ზურგს უკან რომელიმე პოლიტიკური ძალა დგას?

თავდაპირველად უნდა აღვნიშნოთ, რომ სპეცსამსახურების როგორც რუსული, ასევე ევროპული გუნდის ერთიანობას ისიც განაპირობებს, რომ არც ერთი მათგანი მრავალრიცხოვანი არაა. ილია ტაბალუა მიაჩნის, რომ ვენასთან რაინფესს აქვს კავშირები, ის დაკავშირებულია კონსტანტინოპოლში ვენის საკონსულოსთან: „დოკუმენტური მასალებიდან დასტურდება, რომ დოქტორ რაინექსსა და გრაფ კოჰარს მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ, – წერს ილ. ტაბალუა, – ავსტრიის სამეფო კართან. გრაფი იანოშ კოჰარი დაკავშირებული იყო ავსტრიის წარმომადგენელთან კონსტანტინოპოლში ბარონ ჰერბერტთან, შესაძლებელია

მასთან კავშირ-ურთიერთობა ჰქონდა რაინექსსაც. ასე ხორციელდებოდა კონტაქტები კონსტანტინოპოლზე გავლით თბილისსა და ვენას შორის“ (ტაბალუა, 1979: 61). ამ გარემოებების გათვალისწინებით, ყველანაირი წინაპირობაა იმისა, რომ ვიფიქროთ, ის ინკოგნიტო, რომელიც ცდილობს ხელში ჩაიგდოს ერეკლეს წერილები, სავარაუდოდ, თავად რაინეგსი თუ არა, მისი გარემოცვიდან უნდა იყოს.

რაინეგსი, ტოტლებენტან შედარებით, ბევრად დახვეწილი ავანტიურისტი. ის იმავე ავანტიურისტული მიზნით ჩამოდის საქართველოში, რა მიზანიც ტოტლებენტანს გააჩნდა, თუმცა, სულ სხვა ტაქტიკას იყენებს. საკმაოდ ახლო ურთიერთობას ამყარებს ქართლ-კახეთის სამეფო კართან, მისი საექიმო პრაქტიკა ერთგვარი სავიზიტო ბარათია იმისათვის, რომ მისდამი ნდობა გაიზარდოს. ამას გერმანელი მეტად ეფექტურად იყენებს. საგულისხმოა მისი დამოკიდებულება 12 წლის *ალექსანდრე ბატონიშვილთან* მიმართებაში, მან კარგად იცის როგორ გამოიყენოს ახალგაზრდა ყმაწვილის პატრიოტიული სულისკვეთება და ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ ომისათვის განაწყობს ქართლ-კახეთის უფლისწულს (გელაშვილი, 2002: 20-21). ეს ის თვითგანადგურების მოდელია, რომლის თავს მოხვევასაც დიდი გულისხმიერებით ცდილობდა XVIII ს. 60-იან წლებში *თეიმურაზ II*-სათვის *იოსებ ემინი* სომეხი მოაზროვნე, რომელიც ასევე დაკავშირებული გახლდათ სანქტ-პეტერბურგის საიპერატორო კართან (Маркова, 1966: 134; მაისურაძე, 1982: 260).

აშკარაა, რომ წერილების ხელში ჩაგდებათ დაინტერესებულია ინკოგნიტო კარგად იცნობს ერეკლეს და მის გარშემო არსებულ სიტუაციას. ფაქტია ისიც, რომ მას მხოლოდ პირადი ცნობისმოყვარეობა არ ამოდრავებს. შესაბამისად, აღნიშნული ფაქტისა და თანმდევი გარემოებების ერთობლიობა დასტურია იმისა, რომ ერეკლეს ევროპული მისიის საწინააღმდეგოდ საკმაოდ ანგარიშგასაწევი ძალები მოქმედებენ. გასარკვევია მხოლოდ, ვინ შეიძლება ყოფილიყო დაინტერესებული ელჩობის ჩაშლითა და წერილების ხელში ჩაგდებათ. ეს ხომ არ არის იმის წინაპირობა, რომ შემდგომ კონსტანტინოპოლის გზა და აქ არსებული გარემო ერეკლეს კონკრეტული საფრთხის შემცველად მიეჩნია? საკითხავია ისიც – ეს საფრთხე რამდენად ასოცირდება დომენიკეს სიკვდილთან?

ვფიქრობთ, დომენიკე ბუნებრივი სიკვდილით რომ მომკვდარიყო, მარშრუტის შეცვლის აუცილებლობა არ დადგებოდა ქართლ-კახეთის სამეფო კარის წინაშე. ჩვენი აზრით, ერეკლეს ეს ნაბიჯი იმის ლუსტრაციაა, რომ დომენიკე მოკლეს. რაც შეეხება იმ საკითხს, თუ რა პოლიტიკური ძალა შეიძლება ყოფილიყო დაინტერესებული დომინიკეს მკვლელობით, ამის გარკვევისათვის ის გარემოცვა უნდა მოვიძიოთ, რომელსაც გამოკვეთილად ანტიქართული პოზიცია გააჩნია და ამასთან არ აწყობს ერეკლეს დიპლომატიური მისიის დანიშნულების ადგილზე, ვენაში ჩასვლა.

ჩვენი საკვლევი თემის ქრონოლოგიური ჩარჩოს ფარგლებში რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის არაერთი ფაქტი შეიძლება მოვიტანოთ, რაც აშკარად ადასტურებს სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარის ანტიქართულ განწყობებს. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს: რუსეთის მხრიდან *პაატა ბატონიშვილის* ინსპირირებული აჯანყება (ტუხაშვილი, 1983a:45-56); იოსებ ემინის მცდელობა ერეკლე ჩაითრიოს თურქეთის წინააღმდეგ ომში (Маркова, 1966: 134; მაისურაძე 1982: 260); რუსეთ-თურქეთის ომის დროს რუსეთის ანტიქართული ქმედებები, კერძოდ, ტოტლებენის მიერ ერეკლეს სიკვდილისა და კაპიტან ლვოვის მიერ ერეკლეს ტახტიდან გადაყენების მცდელობა (დე გრაი დე ფუა, 1985: 35-59); ლევან ბატონიშვილისა და ანტონ I კათალიკოსის ელჩობა რუსეთში და მათი დამცირება პეტერბურგის მხრიდან (ბულიეიშვილი, 1987: 60-63); 1779 წელს ალექსანდრე ამილახვარის თხზულების „გეორგიანული ისტორიის“ გამოცემა, რაც რუსეთის მხრიდან ბაგრატიონთა დისკრედიტაციის მცდელობაა (ნაცვალაძე, 2017: 35-36); 1781 წელს უფლისწულ ლევანის მკვლელობა, რომლის არასწორი ვერსიის გავრცელებით განსაკუთრებით დაინტერესებულია სომხეთის კათალიკოსი (ლევანის სიკვდილით ჩაიშალა მორიგე ჯარის შექმნის პროექტი, რითაც მოგებული დარჩა რუსეთი) (ტუხაშვილი, 1983b: 8; დანიელოვი, 2014: 35-37; ჯამბაკურ-ორბელიანი, 1914: 14-18; ბერძენიშვილი 1973a: 255-262; ალექსიშვილი, 1956: 111-121). ამ ფაქტების ჩამონათვალი კიდევ შეიძლება გაგრძელდეს, თანაც უსასრულოდ...

სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარის ზემოჩამოთვლილი ანტიქართული განწყობები უდავოდ შეიძლება გამოდგეს ირიბ მტკიცებულებად, რომ ერეკლეს მიერ ვენაში გაგზავნილი პატრი დომინიკეს მკვლელობაც რუსული დაკვეთაა, თუმცა, გამომდინარე იქიდან, რომ უმარტივესად შეიძლება მკვლელობის დამკვეთის გარკვევა, და რაც მთავარია, არა ლოგიკური მსჯელობით, არამედ დოკუმენტური მტკიცებულებით, რუსეთის ანტიქართული ზემოაღნიშნული განწყობების ირიბ მტკიცებულებებად მოტანა აღარაა საჭირო. საქმე ისაა, რომ რუსეთის საიმპერატორო კარის მხრიდან პირდაპირი, ცალსახა დოკუმენტური, წერილობითი მტკიცებულება არსებობს იმისა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს კავშირი ავსტრიასთან რუსეთის ინტერესებს ეწინააღმდეგება.

ჩვენს მიერ დასმულ კითხვაზე კონკრეტულ, აბსოლუტურად ცალსახა პასუხს ვიღებთ *ეკატერინა II*-ის ინსტრუქციიდან, რომელიც იმპერიის კანცლერის გრაფ *ბეზბოროდკოს* მეშვეობით 1782 წ. დეკემბერში ჩაიბარა *გრიგორი პოტიომკინმა*. ეს დოკუმენტი დაცულია მოსკოვში, რუსეთის საგარეო პოლიტიკის არქივის რუსეთ-საქართველოს 1774-1804 წლების ურთიერთობის ფონდში. აღწერილობა 110/2; საქმე 18, ფურცელი 66-67. დოკუმენტი სრულად გამოაქვეყნა *ჯერ ალექსანდრე ცაგარელმა* (Грамоты, 1902: 30-31), შემდეგ, ფრაგმენტები *ვალერიან*

მაჭარაძემ (მაჭარაძე, 1998: 254-255).

ინსტრუქცია 6 პუნქტისგან შედგება, საიდანაც უმნიშვნელოვანესია პირველი და მეოთხე პუნქტი. ინსტრუქციის მეოთხე პუნქტი პირდაპირ მიანიშნებს, რომ ერეკლეს კავშირი ავსტრიის იმპერატორთან არ იყო სასურველი და ერეკლესაც მიმოწერაზე ხელი უნდა აეღო (მაჭარაძე 1998: 254; Грамоты, 1902: 30-31). აი, რა რეკომენდაციას აძლევს პოტიომკინს ეკატერინე: „*Отклонить всякое их знакомство с Императором (Римским) и с другими Христианскими державами, сказав, что они имеют условие не мешаться в дела до Азиатских наших соседей касающихся, да писем к Императору (Римскому) не посылать*“ (Грамоты 1902: 30). როდესაც ეკატერინა II-ის ინსტრუქციას ვეცნობით, რომელიც ცალსახად მიუღებლად თვლის ერეკლეს ურთიერთობას ავსტრიის იმპერატორთან, რჩება შთაბეჭდილება, რომ რუსეთი რადიკალურადაა დაპირისპირებული ავსტრიის იმპერიასთან და ამ რეალობის გათვალისწინებით, ბუნებრივია მოკავშირის სურვილის მქონე სახელმწიფოს, ქართლ-კახეთის სამეფოს მხრიდან არ გახლდათ გამართლებული პოტენციური მოკავშირის მტერთან მეგობრობა.

მიუხედავად ამისა, თავად ფაქტია საკმაოდ ოდიოზური ნებისმიერი დიპლომატიური ეტიკეტისა თუ პრინციპისათვის, თანაც დამამცირებელი და შეურაცხყოფელი. რუსეთის საიმპერატორო კარს უჩნდება პრეტენზია თავად დაუწესოს ნორმა დამოუკიდებელ სამეფოს და თავადვე განკარგოს ვისთან უნდა ჰქონდეს ურთიერთობა და ვისთან – არა. მსგავსი დამოკიდებულება და პრეტენზია აბსოლუტურად მიუღებელი და შეურაცხყოფელია ქართლ-კახეთის სუვერენული სახელმწიფოსათვის, მიუხედავად იმისა, თავად რუსეთს რა დამოკიდებულება აქვს ავსტრიის იმპერიასთან. თუმცა, რუსული ოდიოზური მიდგომები აქ არ მთავრება. თუკი შევისწავლით რუსეთისა და ავსტრიის ურთიერთობებს XVIII საუკუნეში, აშკარად დავინახავთ, რომ 70-იანი წლებიდან რუსეთი თავის ტრადიციულ მოკავშირესთან პრუსიის სამეფოსთან სიახლოვეს სწორედ ავსტრიის იმპერიასთან კავშირს ამჯობინებს.

რუსეთისა და ავსტრიის იმპერატორებს ეკატერინე II-სა და იოსებ II-ს საკმაოდ თბილი ურთიერთობა ჰქონდათ. ერთმანეთთან ხშირი მიმოწერისას რიგ საკითხებს ისინი განიხილავდნენ ერთ სიბრტყეში; აშკარად ჩანს მათი შეხედულებების თანხვედრა ბევრ პოლიტიკურ საკითხში; კონცეპტუალურად ისინი თანამოაზრეები არიან „ბერძნული პროექტის“ შექმნის პროცესშიც, შესაბამისად, ერთად გეგმავენ ევროპის გადანაწილების საკითხს (Русский архив, 1880: 281-291; Arneth, 1869: 143-157). განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ორი იმპერატორის მოგილიოვში კონსპირაციული შეხვედრა (Ивонин, 2013: 99; Ивонин, 2011: 32-33), რომლის შედეგებიც, მიუხედავად გასაიდუმლოებისა, თავად რუსეთის საიმპე-

რატორო კარის იდეოლოგიური პოლიტიკაში აისახა მკვეთრად, რაც ემსახურებოდა საზოგადოება შემზადებულიყო ევროპის ახალი გრანდიოზული გადანაწილებისათვის (Зорин, 2001: 58-88).

არცთუ უმნიშვნელო, სახასიათო დეტალია ისიც, სწორედ ავსტრიის ქომაგის რანგში იღებს ევროპული დიპლომატიის არენაზე რუსეთი განსაკუთრებულ სტატუსს. 1779 წელს რუსეთი ავსტრია-პრუსიის მოლაპარაკებისას ტემინში ავსტრიის მხარესა და ამ ორი დაპირისპირებული და მუდმივი მტრის მორიგებას ცდილობს (Нерсесов, 1988: 131-145). ეს თავად რუსეთისთვის გახლავთ სულ სხვა სიმაღლე – ვესტფალიის ზავის მთავარი გარანტორის მანტია ევროპული დიპლომატიის რანგთა ტაბელში სულ სხვა, აღმატებულ ფუნქციას – მომრიგებელი მოსამართლის ფუნქციას ანიჭებს (Духхардт, 2011: 526-528). ასეთი მაღალი დიპლომატიური რანგი რუსეთმა სწორედ ავსტრიის ინტერესების დამცველის რანგში გამოსცადა პირველად, ამ პრიზმიდან საკმაოდ კარგად დაინახა ის, რომ იმპერიული ამბიციები სულ სხვა პერსპექტივებს უსახავდა. ვფიქრობთ, რუსეთისათვის სწორედ ეს, მანამდე უპრეცედენტო დიპლომატიური სტატუსია იმის მიზეზი, რომ კავკასიაში არსებული სამეფო-სამთავროებისა და სხვა პოლიტიკური ერთეულების მიმართ კიდევ უფრო მძაფრ იმპერიული ამბიციებს ამჟღავნებს.

თუმცა, ქართული სამეფო-სამთავროების პოლიტიკური დამოუკიდებლობა ჯერ კიდევ ის თემაა, რომელიც უნდა რუსეთს თუ არა, დიპლომატიური ურთიერთობის ფონზე ეჭვს არავის მხრიდან არ უნდა იწვევდეს, შესაბამისად, რუსული პრიზმიდან რომც შევაფასოთ ერეკლეს ევროპული ელჩობების თემა, ჩრდილოელი ერთმორწმუნის მიერ ურთიერთობების არეალის განსაზღვრა რეალობის ოდიოზური აღქმაა მხოლოდ. ამ ფონზე ცალსახად უნდა გაირკვეს – ავსტრიის იმპერატორთან დაკავშირების ორგზის მცდელობა იყო თუ არა ერეკლეს მხრიდან ანტირუსული ქმედება? და თუ იყო, მაშინ კიდევ ერთი კონკრეტული პასუხია საჭირო – რა ზიანს აყენებს ავსტრიასთან დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ხელისუფლის რანგში ერეკლეს დიპლომატიური კავშირი?

თუკი რუსეთს კეთილგანწყობილი ურთიერთობები აქვს ავსტრიასთან, თუკი სანქტ-პეტერბურგი ცდილობს საქართველოს სამეფო-სამთავროებთან ცივილურ ურთიერთობას და მოკავშირეობას, საკითხავია, რატომ უნდა იყოს მიუღებელი სანქტ-პეტერბურგისთვის ერეკლესა და იოზეფ II-ის ურთიერთობა? რა საფრთხეს უქმნის რუსეთს ქართლ-კახეთის სამეფოს დაახლოვება ავსტრიის იმპერიასთან? რა საშიშროება ელის ამ კავშირისგან რუსეთს ისეთი, რომ გულმოდგინედ შეეცადა ერეკლეს მიერ ვენაში გაგზავნილი ორივე ელჩის მკვლელობას? საქმე ისაა, რომ რუსეთს ერეკლესთან და მის წინამორბედებთან სრულიადაც არა

აქვს ის ურთიერთობა, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ერთ ხელისუფალს მეორე ხელისუფალთან უნდა ჰქონდეს. სანქტ-პეტერბურგი კავკასიას მოიაზრებს იმ სივრცედ, რომელიც ადრე თუ გვიან მისი ნაწილი უნდა გახდეს.

არსებობს ოფიციალური დოკუმენტი, რომლითაც ცალსახად ჩანს, რომ XVIII ს. 70-იანი წლებისთვის მხოლოდ იმიტომ არ შედის საქართველოს დაპყრობა რუსეთის ინტერესებში, რომ მათ საერთო საზღვარი არა აქვთ და ამის გაკეთება პრაქტიკულად შეუძლებელია. და როცა ეს საერთო საზღვრები იქნება, მაშინ დადგება დღის წესრიგში საქართველოს დაპყრობის დრო და შესაძლებლობა. აი რას სწერს სუხოტინს იმპერატორი ეკატერინა II რუსეთ-თურქეთის ომის წინ 1768 წელს: „მიზნად არ გვაქვს დასახული საქართველოს ტერიტორიის შემოერთება, არაა მომიჯნავედ და თანაც შორსაა...“ (Грамоты, 1898: 471). ეს იმას ნიშნავს, რომ როგორც კი საქართველო რუსეთის მომიჯნავე გახდება, ამ ტერიტორიის „შემოერთება“ სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარისთვის ავტომატურად დღის წესრიგში დადგება.

თეორიულად თუ განვიხილავთ საკითხს, რუსეთი არჩევანის წინაშეა – მან ან უნდა იზრუნოს საკუთარი მოკავშირის კეთილგანწყობა გამოიყენოს, რაც მისთვის წარმატების ერთ-ერთი მთავარი გარანტია, ან იფიქროს საკუთარ იმპერიულ მომავალზე და შეინარჩუნოს ის კონგლომერატი, რაც მისთვის, როგორც იმპერიისთვის, შესანიშნავი საშუალებაა შეამზადოს კავკასიის მომავალი ანექსია. რუსეთი ამ მეორე გზას, კავკასის დაპყრობას ირჩევს და ცდილობს მის გეგმებთან დაკავშირებული პოლიტიკური პროცესები ყოველგვარი სირთულის გარეშე, თანდათან გააღრმავოს.

ამრიგად, რუსეთი არჩევანს იმპერიული ამბიციების მომავალ აღსრულებაზე აკეთებს. მან გარანტირებულ რეალობას და წარმატებას, რისი თავდებიც მისდამი ქართული პოლიტიკური სივრცის ცალსახა კეთილგანწყობა იყო, მომავალი გაურკვეველი გრანდიოზული პერსპექტივები არჩია, არჩია საქართველოს გარეშე. ზემოღნიშნული რელაცია ნათელი დასტურია, რომ სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარს ქართლ-კახეთის სამეფოს სუვერენიტეტის შეზღუდვას ჯერ კიდევ გეორგიევსკის ტრაქტატი გაფორმებამდე გეგმავდა.

საგანგებოდ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს ინსტრუქცია დაიწერა გეორგიევსკის ტრაქტატის დადების წინ. ამ ინსტრუქციის შექმნის კონკრეტულ თარიღს *იასე ცინცაძე* 1783 წ. თებერვალ-მარტით ათარიღებს, (ცინცაძე, 1960: 99); ალ. ცაგარელი – 1782 წლის დეკემბრით (Грамоты, 1902: 30-31). ეს ის პერიოდია, როცა ერეკლეს მიერ გაგზავნილი მისიონერი ორი ელჩიდან ერთი დომინიკე ცოცხალი აღარ არის. საინტერესოა, რომ ეკატერინას მხრიდან ავსტრიასთან ურთიერთობის აკრძალვის მოთხოვნა დადასტურებულია იმავე დოკუმენტში, სადაც პირველ პუნქტად რუს ჩინოვნიკთათვის საგანგებოდ შექმნილ ინსტრუქციაში ეკატერინე

II ცალსახად მიანიშნებს, რომ ქართველები უნდა მოიხსენიონ არა როგორც ქვეშევრდომნი, არამედ მოკავშირენი (Грамоты, 1902: 30). ცხადია, რომ ეს ინსტრუქცია უფრო საერთაშორისო საზოგადოებაზეა გათვლილი, ვიდრე რუსულ ბიუროკრატიულ აპარატზე. სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარს მრავალმხრივი გათვლები სჭირდება დიპლომატიურ ასპარეზზე. ერთ-ერთი ამგვარი გათვლა ეხება სწორედ იმ მინიშნებას, რომ ტრაქტატი აუცილებლად მოკავშირე და არა ქვეშევრდომ სახელმწიფოსთან უნდა დაიდოს, შესაბამისად ქართლ-კახეთის სამეფოც მოკავშირედ უნდა მოიხსენიონ და არა ქვეშევრდომად.

დაბეჯითებით უნდა ითქვას, რომ არ არის თავსებადი ერთი მხრივ მოკავშირედ თვლიდე ქართლ-კახეთის სამეფოს და მეორე მხრივ ამ დამოუკიდებელ სახელმწიფოს აუკრძალო იმ ქვეყანასთან ურთიერთობა, რომელთანაც თავად ხანგრძლივი გამართული, კეთილგანწყობილი დიპლომატიური ურთიერთობები გაგაჩნია. *ვალერიან მაჭარაძე* ზემოაღნიშნული დოკუმენტის მე-4 პუნქტს ასე განმარტავს: „*რუსეთ-ავსტრიის დაახლოება ერეკლემ რუსეთიდან ცნობის მიღებამდე შეიტყო, ამიტომ მიმართა მეფემ ავსტრიის იმპერატორს, მაგრამ რუსეთის სამეფო კარმა 1768-74 წლების გამოცდილებით იცოდა, რომ „მეგობრობის“ მიუხედავად, ავსტრიის მთავრობას შეეძლო ხელი შეეშალა*“ (*მაჭარაძე, 1998: 254*). ჩვენ ვერ გავიზიარებთ ამ შეფასებას, რამდენადაც დოკუმენტური მასალები ცალსახად მიანიშნებენ, რომ კატეგორიულად უნდა გამოვრიცხოთ – ერეკლეს ქვეყნის ხსნის ერთადერთი გზად რუსეთი რომ ესახებოდა.

ქართლ-კახეთის მეფის რანგში ერეკლე მთელი კავკასიის პოლიტიკურ მომავალზე ფიქრობს და ამ კონტექსტში მას თავისი ინტერესები გააჩნია, რომელიც სრულიადაც არაა რუსეთისათვის მისაღები ამ უკანასკნელის იმპერიული, აგრესიული ზრახვების გამო. ზემოაღნიშნული დოკუმენტით ცალსახად დასტურდება, რომ ერეკლეს მცდელობა სუვერენული სახელმწიფოს მმართველის რანგში დაკავშირებოდა ავსტრიის იმპერატორს, ეწინააღმდეგებოდა ოფიციალური პეტერბურგის გეგმებს ქართლ-კახეთის სამეფოს მიმართ. ეს კი სწორედ ის მტკიცებულებაა, ის დოკუმენტია, რომელიც არა მარტო ცხადყოფს, ცალსახად აღიარებს, რომ ერეკლეს ევროპული ელჩობის ხელის შეშლით რუსეთი იყო დაინტერესებული. შესაბამისად, ეკატერინა II-ის ინსტრუქცია თამამად შეიძლება მივიჩნიოთ დოკუმენტურ დადასტურებად იმისა, რომ ქართული ელჩობის მისია ხელს არ აძლევდა რუსეთს. ამდენად, დომინიკეს სავარაუდო მკვლევლობის დამკვეთიც, ვფიქრობთ, საიმპერატორო კარი იყო.

ვფიქრობთ, მეორე ელჩობის მომზადებისას ადაპტირებული მარშრუტის შეცვლის აუცილებლობა დღის წესრიგში დადგა სწორედ დომენიკეს მკვლევლობის გამო. რუსეთის გავლით უფრო რთული მარშრუტის შერჩევა იყო ერთგვარი

პრევენციის საშუალება იმისათვის, რომ ელჩობის მეორე ეტაპი ისეთივე ლეტალური შედეგით არ დასრულდებოდა, როგორც დომენიკეს შემთხვევაში მოხდა. ერეკლე საკმაოდ გახსნილი, ამავდროულად მოზომილი პოლიტიკოსია რუსეთის მიმართ. მას თუ დიპლომატიური მანიპულაციები სჭირდება რუსეთთან მიმართებაში, ესეც მხოლოდ იმიტომ, რომ ერთმორწმუნის ნიღაბს ამოფარებული სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო კარი, რეალურად ანტიქართულ პოლიტიკას ატარებს, შესაბამისად ერეკლე ცდილობს რაციონალური ნაბიჯი გადადგას და ამ მიზნით რუსეთისაგან ითმენს უამრავ შეურაცხყოფას. ამ გარემოებებითა და ამ საკითხებისადმი ერეკლეს მწყობრი, კონცეფტუალური დამოკიდებულებით უნდა ავხსნათ ის რეალობა, რომ ვერ შეხვდებით ვერცერთ დოკუმენტს, რომელიც ერეკლეს ანტირუსული განწყობების დამადასტურებელი იქნება.

სწორედ ამიტომაც საკითხავია, მაურო ვერონელის ვენაში გაგზავნისას განსხვავებული მარშრუტის არჩევით, რუსეთის გავლით ევროპაში გამგზავრებით ხომ არ ცდილობს ერეკლე იმის დემონსტრირებას, რომ არაფერი აქვს პეტერბურგის საიმპერატორო კარისთვის დასამალი და მითუმეტეს არაფერი აქვს საერთო რაიმე ინტრიგებთან? მითუმეტეს საქმე ეხება ავსტრიას, რომელიც საკმაოდ ჰარმონიულ ურთიერთობაშია რუსეთთან. სწორედ ამიტომ ვფიქრობთ, რომ მარშრუტის ცვლილება ერეკლეს მხრიდან წინასწარ გათვლილი პრევენცია იმისათვის, რომ ელჩი ცოცხალი ჩავიდეს დანიშნულების ადგილას ვენაში და დასახული მისია შეასრულოს. სამწუხაროდ, ამგვარი პრევენცია უშედეგო აღმოჩნდა.

მეორე ელჩობა კიდევ უფრო მეტ კითხვას ტოვებს, ვიდრე პირველი. ყველაზე უცნაური ის არის, რომ უმნიშვნელოვანესი კორესპონდენციები ელჩს მიაქვს თარგმანის გარეშე – ქართულ ენაზე, არადა ფაქტია, რომ ერეკლეს უთხოვია წერილების თარგმნა კაპუცინელი ბერებისათვის. ის რომ ერეკლეს გაცნობიერებული აქვს ამ წერილების თარგმნის არათუ მნიშვნელობა, არამედ, აუცილებლობა, ეჭვგარეშეა, თუმცა, ფაქტია, მისი ბრძანება არ სრულდება. ჩნდება კითხვა – არის თუ არა საქმის კურსში ერეკლე, რომ მისიონერ ელჩს მიაქვს კორესპონდენციები არა ნათარგმნი, არამედ დედნისეული, ქართული ვარიანტით? ზედმეტია იმაზე საუბარი, რომ ერეკლეს კარგად აქვს გაცნობიერებული, თუ რა სირთულეებს შექმნიდა ქართულ ენაზე გაგზავნილი კორესპონდენციები ევროპელთათვის. აქედან ჩნდება ლოგიკური დასკვნა – ერეკლეს რომ სცოდნოდა ამის შესახებ, აუცილებლად დააყოვნებდა ელჩს იმ დრომდე, სანამ მას არ ექნებოდა ხელთ თარგმნილი წერილები. მაგრამ მოვლენები ისე ვითარდება, რომ ეს ელემენტარული ლოგიკა, ლოგიკად რჩება, ანუ, იქმნება ის საგანგებო ვითარება, რომლითაც აშკარაა – ელჩობის დაყოვნება ერეკლესათვის უფრო მეტი ზიანის მომტანი შეიძლება ყოფილიყო, ვიდრე წერილების ევროპელთათვის უცნობ, ქართულ ენაზე გაგზავნა.

მოვლენათა სრულყოფილი ანალიზისთვის შეიძლება ისიც დავუშვათ, რომ წერილები განზრახ გააგზავნეს ქართულ ენაზე, იმ მიზნით, რომ მტრულად განწყობილ ძალებს არ გაეგოთ გზავნილის მთავარი შინაარსი, თუმცა, ეს ვერსია უნდა გამოირიცხოს სამი მიზეზის გამო:

1. არსებობს დოკუმენტური მტკიცებულება იმისა, რომ ერეკლემ თხოვა კაპუცინელ ბერებს ეთარგმნათ წერილები სასწრაფოდ, კაპუცინელმა ბერებმა ვერ შეასრულეს მეფის ბრძანება დროის უქონლობის გამო;

2. წერილებში არაფერია ისეთი, რაც რუსეთმა არ იცოდა, შესაბამისად ერეკლეს რუსეთთან დასაფარი არაფერი ჰქონდა;

3. კაპუცინი ბერების მიმოწერიდან ირკვევა, რომ ორივე ელჩს ერეკლეს მიერ ზეპირი დანაბარევი უნდა გადაეცათ ავსტრიის იმპერატორისათვის, ამიტომ, ვფიქრობთ, იმას, რაც წერილებში წერია, მხოლოდ სიმბოლური დატვირთვა აქვს და მათი შინაარსი მნიშვნელოვნად სცილდება საკითხის არსს.

ჩვენი აზრით, წერილებს გარკვეული სახის პრევენციული დატვირთვა ჰქონდა. მათ გააჩნდა კონკრეტული დანიშნულება – მტრულად განწყობილების ყურადღება სწორედ წერილებზე უნდა გადასულიყო, წერილები უნდა აღქმულიყო მთავარ სამიზნედ და ასე აღკვეთილიყო ელჩების წინააღმდეგ შესაძლო აგრესია. მთავარი გახლდათ ელჩები ცოცხალნი მისულიყვნენ დანიშნულების ადგილზე, რათა ზეპირი დანაბარევი გადაეცათ ადრესატისთვის. ასეთ რეალობაში რა ენაზე იქნებოდა შედგენილი წერილები, ფაქტობრივად, მნიშვნელობა არ ჰქონდა.

უნდა გავითვალისწინოთ იმ პერიოდისათვის დამახასიათებელი კომუნიკაციის მწირი შესაძლებლობები, ის ფაქტორი, რომ ევროპაში ქართულის მცოდნე საკმაოდ იშვიათია და ერთადერთი ვარიანტი ისევე რომში, პროპაგანდა ფიდეს კონგრეგაციაა, რომელსაც შეუძლია ერეკლეს წერილების თარგმნა. მაგრამ არავის აქვს იმის გარანტია, რომ წერილებს უსწრაფესად თარგმნიან. ეს ასევე მოხდა – წერილების თარგმნას, რომელსაც ავსტრიელი მოხელე, მსოფლიო რანგის დიპლომატი *ვენცელ კაუნიცი* ხელმძღვანელობდა, დაახლოებით ერთ წელზე მეტი დასჭირდა. ეს ფაქტობრივი გარემოებები ცალსახად მიანიშნებენ, რომ მეორე ელჩობის გამგზავრებისას ვითარება არ გახლავთ სტანდარტული. ფაქტია, რომ საჩქაროა ელჩის გამგზავრება და ერეკლეს ჩქარობს. ამის შესახებ ცალსახად მიანიშნებს რამდენიმე წყარო.

მიხეილ თამარაშვილი ერეკლეს მიერ გაგზავნილი ელჩების შესახებ წერს: „*მეფე* (ერეკლე – მ. ნ.) *რომელიც მოუთმენლად ელოდა პატრ დომენიკოს მოგზაურობის შედეგებს, მისმა გარდაცვალებამ ძალიან დაამწუხრა. რადგან საქმე სასწრაფო და გადაუდებელი იყო, ერეკლემ იგივე მისია პატრ მაურიო ვერონელს დააკისრა*“ (თამარაშვილი, 1995: 698). ის რომ ელჩობის შედეგები დროში გაწელ-

ვას არ ითმენს, ამკარაა თამარაშვილის შეფასებით: „საქმე სასწრაფო და გადაუდებელი იყო“. ერეკლე არჩევანის წინაშე – ან უნდა დააყოვნოს ელჩი წერილების თარგმნამდე, ან თარგმნის გარეშე გაატანოს მაურო ვერონელს კორესპონდენციები. მეფე არჩევანს მეორე ვარიანტის სასარგებლოდ აკეთებს. აქ კიდევ ერთხელ იკვეთება საკმაოდ საინტერესო დეტალი – ის რაც წერილებში წერია, ერთგვარი ნიღაბია ელჩობის რეალური მიზნების შესაფუთად. მაურო ვერონელმა ავსტრიის იმპერატორს ერეკლეს საიდუმლო დანაბარები პირადად უნდა მოახსენოს. ეს უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი გარემოებაა, სწორედ ამიტომაც ელჩები დომენიკე და მაურო ვერონელი არიან რუსეთის საიმპერატორო კარის სამიზნენი. მათი ლიკვიდაცია საუკეთესო და უმარტივესი გზაა ჩაიშალოს ერეკლეს ელჩობა ევროპაში.

უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ის, რომ ელჩობის მიზეზი გასაიდუმლოებულია. ამას თავად ერეკლე ადასტურებს წერილში. საჭიროა დავაკონკრეტოთ გასაიდუმლოების მიზეზი. თუ ელჩობის მთავარი მიზანია ის, რომ ერეკლემ მიიღოს ევროპისგან ფული და ორი პოლკის აღჭურვილობა, და ეს ამკარაა წერილით, როგორ შეიძლება ასე ცალსახად, საყოველთაოდ, (ყოველ შემთხვევაში იმათთვის იოლად გასაგებად, ვისაც ეს წერილები ჩაუვარდებოდა ხელში) იყოს გაცხადებული მიზანი და ამავე დროს ეს ჩაითვალოს საიდუმლოდ?

ვფიქრობთ, გამორიცხულია ზოგადად თავსებადი იყო ერთი მხრივ, ცნება საიდუმლო და მეორე მხრივ, ამ საიდუმლებაში მოაზრებული იყოს წერილში ამკარად დადასტურებულ ფაქტები. ნაცადი დიპლომატიური პრაქტიკაა – ელჩები საიდუმლო დანაბარებს ზეპირად გადასცემენ ადრესატს, რაც შეეხება ოფიციალურ ტექსტებს, რომელიც დიდი ალბათობით შეიძლება აღმოჩენილიყო სხვა, არასასურველი პირის ხელში, ბუნებრივია, ამით შესაძლებელი იყო რეალური კვალის არევა და ზეპირად გადასაცემი საიდუმლოს შენახვა.

სწორედ ეს ნაცადი და აპრობირებული სისტემა მოქმედებს ერეკლეს მიერ ევროპაში გაგზავნილი ელჩობისას. მარკო ვერონელის წერილზე დაყრდნობით საკმაოდ ცხადად განმარტავს მიხეილ თამარაშვილი, რომ „*ორ პოლონელ კაპუცინს წაუღიათ ყველა მისი ქაღალდები ვენას პაპის ნუნციასთან და უთქვამთ მისთვის, რომ მიცვალებულ პატრი მავროს საქართველოს მეფისაგან ბევრი რამ ჰქონია პირადად დაბარებული*“ (თამარაშვილი, 1902: 402). ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საიდუმლო გახლდათ ის, რაც ერეკლემ დააბარა ვერონელს ავსტრიის იმპერატორთან გადასაცემად, რაც პირად საუბარში უნდა მოეხსენებინა პატრს იოზეფ II-ისათვის და არა ის, რასაც ერეკლე წერილით ითხოვდა – კონკრეტულად ორ ბატალიონსა და თანხას. ბუნებრივია, საინტერესოა, რა არის ის კონკრეტული საქმე, რომელიც ერთი მხრივ საჩქაროა და მეორე მხრივ დაფარული, ანუ საიდუ-

მლო. პირველწყაროებზე დაყრდნობითა და იმჟამინდელი საერთაშორისო ვითარების გათვალისწინებით, მივედით იმ დასკვნამდე, რომ ერეკლეს მიზანია ევროპის გლობალურ გადანაწილების პროცესში ჩაერთოს, როგორც სრულფასოვანი, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მეფე და არა მხოლოდ სხვისი ნების აღმსრულებელი პერსონა, რომელიც ევროპის სახელმწიფოებს ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ წერტილოვანი დარტყმებისათვის სჭირდებათ. ეს ე. წ. „ბერძნული პროექტის“ ნაწილია, რომელიც ითვალისწინებს ოსმალეთის იმპერიის განეიტრალებასა და მისი ტერიტორიების გადანაწილებას.

აღნიშნული საკითხით ბუნებრივია დაინტერესებულია ერეკლე, რამდენადაც ქართლ-კახეთის სამეფოს უშუალოდ და მთელ კავკასიას სისტემურ საფრთხეებს სწორედ ოსმალეთის იმპერია უქმნის. შესაბამისად, ერეკლე დაინტერესებულია ყველა იმ პროექტით, რაც ოსმალეთის დასუსტებას ითვალისწინებს. ამიტომაც ბუნებრივია გულგრილი ვერ იქნება „ბერძნული პროექტის“ მიმართ, რომელიც მიზნად ისახავს ოსმალეთის იმპერიის განეიტრალებას.

ამასთან, ამ ახალი პოლიტიკური რეალობისას ერეკლეს აქვს რუსეთ-ავსტრიასთან ერთგვარი სავაჭრო თემაც – მესხეთის დაბრუნება. ეს მოთხოვნა „ბერძნული პროექტის“ გარეშე უცნაურად და ერთგვარად ალოგიკურად ჩანს, რამდენადაც ამ საკითხის დაყენებით ერეკლე ფაქტობრივად იმ სკრუპულოზურ პოლიტიკურ ლანდშაფტს ანგრევს საკუთარი ხელით, რაც მისი კავკასიური ბალანსის პოლიტიკის საფუძველია. მესხეთის მოთხოვნას ქართული ისტორიოგრაფია ერეკლეს შეცდომად აფასებს, თუმცა, „ბერძნული პროექტის“ პრიზმიდან ყველაფერი ლოგიკურად ჩანს, შესაბამისად ეს შეცდომა კი არა, ევროპის გრანდიოზული გადანაწილებიდან, ოსმალეთის იმპერიიდან საკუთარი წილის, ძირძველი ქართული ტერიტორიის დაბრუნების სურვილია.

ოსმალეთის განეიტრალების გეგმა იოზეფ II-ისა და ეკატერინა II-ის შეთანხებით საიდუმლო უნდა ყოფილიყო, მიუხედავად ამისა, მან კულუარებიდან გაჟონა და ამის მიზეზი თავად ეკატერინას პოლიტიკა იყო, რომელმაც მთელი იმპერია ამ იდეოლოგიის თარგზე ააწყო, რაც გამოიხატა როგორც კულტურასა და არქიტექტურაში, ისე ლიტერატურულ და ბუნებრივია საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებში. ასე რუდუნებით ამზადებდა ბერძნული პროექტისათვის რუსეთის იმპერიას ეკატერინე.

ერეკლე ბუნებრივია იცავს იმ თამაშის წესებს, რაც ორმა იმპერატორმა დაადგინა და ბოლომდე ცდილობს არ გააჟღეროს ეს თემა წერილებში. მხოლოდ ზეპირი დანაბარებისას გადასცეს თავისი სათქმელი იოზეფ II-ს. რაც შეეხება სიჩქარეს, რის გამოც წერილების თარგმნაც კი გადადეს, ეს უკავშირდება იმ ფაქტს, რომ 1781-1782 წლებში ავსტრიაში მეუღლესთან ერთად მოგზაურობს მომავალი იმპე-

რატორი პავლე, ეს უნიკალური შანსია ერეკლესათვის, რომ მოლაპარაკება შედგეს სამხრეთ ფორმატში. ამის იმედი მას აქვს, რამდენადაც ავსტრიის იმპერატორი იოზეფი აშკარად თანაუგრძნობს ერეკლეს და საკმაოდ ბევრ კონცეპტუალურ პლასტს ხედავს ერთობლივი პოლიტიკის განსახორციელებლად.

რუსეთის საიმპერატორო კარის მიზანია სწორედ ეს უნიკალური შანსი არ გამოიყენოს ერეკლემ. ამის განხორციელების უმოკლესი გზა კი ელჩების ლიკვიდაციაა.

კვლევის შედეგები:

ამრიგად, რუსეთის საიმპერატორო კარის ოფიციალური პოზიციით, კერძოდ პოტიომკინისათვის განკუთვნილი 1782 წ. დეკემბრის რელაციით, რომლის ავტორია თავად რუსეთის იმპერატორი ეკატერინა II, სრულიად გარკვევით გაცხადებულია, რომ არ არის მისაღები ერეკლეს ურთიერთობა არც საღვთო რომის იმპერატორთან, რომლის ტიტულსაც ავსტრიის იმპერატორი იოზეფ II ატარებს, და არც სხვა ქრისტიანულ სახელმწიფოებთან. ერეკლეს მიერ ევროპაში გაგზავნილი ორივე ელჩობა ერთ მიზანს ემსახურებოდა. კერძოდ, ქართველ პოლიტიკურ ლიდერს სურდა რუსეთის იმპერიული ამბიციების ერთგვარი ნეიტრალიზება ავსტრიის იმპერატორის მეშვეობით. ავსტრიასა და ევროპის ქვეყნებში მისი ელჩობის მთავარი ამოცანა იყო რუსეთს ქართლ-კახეთის სამეფო კავკასიის მრავალწახნაგოვან კონგლომერატად დაშლილ სეგმენტად და იმპერიისათვის ხელში ჩასაგდებ იოლ ლუკმად კი არა, მოკავშირე სუვერენულ სახელმწიფოს მეფის რანგში ეღიარებინა და ბიზანტიის იმპერიისა და დაკიის სამეფოს აღდგენის პარალელურად კავკასიაც ეცნო როგორც მისი მოკავშირე ბუფერული ზონა, თუმცა, რუსეთს სულ სხვა მისწრაფება ამოძრავებდა. მისთვის მიუღებელი იყო ქართლ-კახეთი, როგორც ფეხზე დამდგარი, სუვერენული სახელმწიფო. ამიტომაც, ერეკლეს მცდელობა დაკავშირებოდა ევროპას, თანაც პეტერბურგის გვერდის ავლით, აღქმულ იქნა როგორც რუსეთის ინტერესების საწინააღმდეგო ქმედება, რისი აღკვეთის უმოკლესი გზა სწორედ ელჩების თავიდან მოშორება იყო. ამასთან, არაა გამორიცხული, ამგვარი რადიკალური გადაწყვეტილების მიღებისკენ, რუსეთის ხელისუფლებას უბიძგა იმანაც, რომ დომენიკესა და მაურო ვერონელს შესაძლოა ჰქონდა ავსტრიის იმპერატორისათვის ერეკლეს ზეპირი, საიდუმლო დანაბარების გადაცემის რწმუნებაც. ალბათ, ამიტომაც გახდნენ ერეკლეს ელჩები რუსეთის იმპერიის მთავარი სამიზნეები. მათი განეიტრალებით, ფაქტობრივად ქართლ-კახეთის მეფის ელჩობა აზრს კარგავდა.⁴

⁴ როგორც ჩვენმა ბოლო პერიოდის კვლევებმა აჩვენა, ერეკლე II ამ არასასურველმა პოლიტიკურმა პროცესებმა ვერ აიძულა ევროპასთან პოლიტიკურ კავშირზე უარი ეთქვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ალექსიშვილი (1956):** მათე ალექსიშვილი, რუსეთ-საქართველოს ისტორიული ურთიერთობის საკითხისათვის, *სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა*, თბილისი;
- ბერძენიშვილი (1973):** ნიკო ბერძენიშვილი, ლევან ბატონიშვილის გარდაცვალება.– *საქართველოს ისტორიის საკითხები*, წ. 6, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი;
- ბულიაშვილი (1987):** მარინე ბულიაშვილი, ქართლ-კახეთის 1772-1774 წწ. ელჩობა რუსეთში ანტონ კათალიკოსისა და ლეონ ბატონიშვილის მეთაურობით.– *რელიგიის ისტორიისა და ათეიზმის საკითხები საქართველოში*, თბილისი;
- გურული (2015):** ვახტანგ გურული, გენერალ გოტლიბ ტოტლებენის ავანტიურა საქართველოში.– *ჩემი სამყარო*. საქართველოს სტრატეგიათა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი, თბილისი;
- დანიელოვი (2014):** ნ. დანიელოვი, ლევან ერეკლეს ძე ბატონიშვილის ცხოვრება და მოღვაწეობა.– *სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული*, N7, 2014, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი, თბილისი;
- დე გრაი დე ფუა (1985):** დე გრაი დე ფუა *საქართველოს შესახებ*, ფრანგულიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებელი დაურთო *ჯუმბერ ოდიშელმა*, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი;
- დობორჯგინიძე (2019):** ნინო დობორჯგინიძე, ერეკლე მეორისა და მისი სამეფოს ევროპული პროექცია. წიგნში: ნინო დობორჯგინიძე, ლევან ცაგარელი, ოლივერ რაისნერი, გიორგი ქავთარაძე. ქართველთა კულტურული კვალი გერმანიაში, *ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომც.*, თბილისი;
- დობორჯგინიძე (2013):** ნინო დობორჯგინიძე, საისტორიო მესხიერების რეკონსტრუქციისათვის.– *ზურაბ კიკნაძე-80*, კრებული, *ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა*, თბილისი;

ვენაში ავსტრიის სახელმწიფო არქივში დაცული დოკუმენტი, ავსტრიის იმპერატორისადმი გაგზავნილი ერეკლე II-ის წერილის იტალიური თარგმანით (ტაბაღუა, 1979: 105-107) დასტურდება, რომ ალა მაჰმად ხანის შემოსევის შემდეგ 1795 წელს, გვიან შემოდგომაზე ის კვლავ აგზავნის მორიგ ელჩობას ავსტრიის სამეფო კარზე (ნაცვალაძე, 2020a: 79; ნაცვალაძე, 2020b: 7-8), ამჯერად ხელშეკრულების გაფორმების მოთხოვნით. თუმცა, პოლიტიკური სიტუაცია და დრო, განსხვავებით XVIII ს. 80-იანი წლებისა, არ იყო ერეკლეს მოკავშირე. ევროპა საფრანგეთის რევოლუციის კარნახით ცხოვრობდა.

- თამარაშვილი (1902):** მიქელ თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, *ნამდვილის საბუთების შემოტანითა და განმარტებით XIII საუკუნიდგან ვიდრე XX საუკუნემდე*, ტფილისი;
- თამარაშვილი (1995):** მიქელ თამარაშვილი, ქართული ეკლესია დასაბამიდან დღემდე, გამომცემლობა „კანდელი“, თბილისი;
- კალანდია (2017):** *მეფე ერეკლე ბრიტანულ და ირლანდიურ პრესაში = Prince Heraclius in the British and Irish press*, ცნობები შეაგროვა, შესავალი და კომენტარები დაურთო გიორგი კალანდიამ, თბილისი;
- კალანდია (2020a):** *ბრიტანული წყაროები საქართველოს შესახებ*, შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა გიორგი კალანდიამ, საქართველოს ხელოვნების სასახლე, თბილისი;
- კალანდია (2020b):** *ბრიტანული წყაროები საქართველოს შესახებ*, შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა გიორგი კალანდიამ, საქართველოს ხელოვნების სასახლე, თბილისი;
- ლამბერტი, სკოვილდი (2017):** *როგორ დავწეროთ ისტორია: შესავალი დისციპლინის ისტორიასა და პრაქტიკაში*, რედაქტორები: პიტერ ლამბერტი და ფილიპ სკოვილდი; შესავალი წერილი, თარგმანის საერთო რედაქცია, კომენტარები *მარიამ ჩხარტიშვილისა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა*, თბილისი;
- მაისურაძე (1982):** გურამ მაისურაძე, ქართველი და სომეხი ხალხების ურთიერთობა XIII-XVIII საუკუნეებში, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი;
- მაჭარაძე (1998):** ვალერიან მაჭარაძე, გეორგიევსკის ტრაქტატი (1783 წ. 24 VII).– *ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები*, II, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი;
- ნაცვალაძე (2017):** მამუკა ნაცვალაძე, ალექსანდრე ამილახვარის „გეორგიანული ისტორიის“ რუსულ იმპერიულ იდეოლოგიასთან მიმართების საკითხისადმი.– *წყაროთმცოდნეობითი და ისტორიოგრაფიული კვლევები*. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 2017 წლის 18-21 ოქტომბერი, პროგრამა და მოხსენებათა თეზისები, თბილისი;
- ნაცვალაძე (2020a):** მამუკა ნაცვალაძე, სპეცსამსახურების დაპირისპირების უცნობი დეტალები ერეკლე II-ის სამეფო კარზე.– *ერეკლე II-ის დაბადებიდან 300 წლისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-შემეცნებითი კონფერენცია*, 2020 წლის 27-29 ნოემბერი თბილისი-თელავი, ტექნიკური უნივერსიტეტი, თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ნაწილი 1, თბილისი-თელავი;
- ნაცვალაძე (2020b):** მამუკა ნაცვალაძე, 1795 წელს საქართველოდან ევროპაში გაგზავნილი დღემდე უცნობი ელჩობის დეტალები.– *აბრეშუმის გზის მე-15*

- დისტანციური საერთაშორისო კონფერენცია, 09-10 ოქტომბერი, თბილისი (საქართველო);*
- ნაცვალაძე (2020c):** მამუკა ნაცვალაძე, „ბერძნული პროექტის“ ქართული პარადიგმები.– *ქართველური მემკვიდრეობა*, XXIV, ქუთაისი;
- ნაცვალაძე (2020d):** მამუკა ნაცვალაძე, გეორგიევსკის ტრაქტატის ქართულ-ავსტრიული უცნობი პრელუდიები.– *სამეცნიერო შრომების კრებული*, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, №1 (33), გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი;
- ნაცვალაძე (2021a):** მამუკა ნაცვალაძე, შვიდწლიანი ომისა და ბერძნული პროექტის კავკასიური სეგმეტის ურთიერთმიმართებისათვის. *აბრეშუმის გზის მე-16 დისტანციური საერთაშორისო კონფერენცია* 14-15 ოქტომბერი, თბილისი (საქართველო);
- ნაცვალაძე (2021b):** მამუკა ნაცვალაძე, მსოფლიო იმპერიათა კავკასიური გამბიტი და ერეკლე II .– *ქართველური მემკვიდრეობა*, XXV, ქუთაისი;
- სამსონაძე (1988):** მიხეილ სამსონაძე, საქართველოს გაერთიანების პრობლემა და საგარეო ორიენტაცია XVIII საუკუნეში, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი;
- ტაბაღა (1979):** ილია ტაბაღა, საქართველო საერთაშორისო არენაზე XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი;
- ტაბაღა (2000):** ილია ტაბაღა, ევროპული ცნობები ერეკლე II-ის შესახებ, თბილისი;
- ტუხაშვილი (1983a):** ლოვარდ ტუხაშვილი, რუსეთი და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძრაობა აღმოსავლეთ საქართველოში, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი;
- ტუხაშვილი (1983b):** ლოვარდ ტუხაშვილი, ლევან ბაგრატიონი, *ერეკლე II-ის ვაჟის ცხოვრება და პოლიტიკური მოღვაწეობა*.– „დროშა“ (ჟურნალი), N9;
- ფერაძე (2006):** ვახტანგ ფერაძე, ერეკლე II-ის ავსტრიასთან ურთიერთობის ისტორიიდან.– სამეცნიერო ჟურნალი „საისტორიო ვერტიკალები“, N1-(10), საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი;
- ყორანაშვილი (2019):** გურამ ყორანაშვილი, გეოგრაფიული დეტერმინიზმი, გეოგრაფიული ფაქტორის გაგება ისტორიულ მატერიალიზმში და გეოპოლიტიკა, კავკასია, თბილისი;
- ყორანაშვილი (2018):** გურამ ყორანაშვილი, მაინც როგორ უნდა დავეწვით ისტორია?! თბილისი;
- ყორანაშვილი (1986):** გურამ ყორანაშვილი, პროფესია-ისტორიკოსი, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბილისი;

- შველიძე (2014):** დიმიტრი შველიძე, საქართველოს მფარველობა და დაპყრობა რუსეთის მიერ, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი;
- ჩხარტიშვილი (2009):** მარიამ ჩხარტიშვილი, ისტორიული მეცნიერების შესავალი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი;
- ცინცაძე (1960):** იასე ცინცაძე, 1783 წლის მფარველობითი ტრაქტატი: მასალები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი;
- ჯამბაკურ-ორბელიანი (1914):** დადისტინდგან ლეკების გამოსვლა და სხვა ამბები, აღ. ვახტ-მე ჯამბ. ორბელიანისა, გამოცემული სარგის კაკაბაძის მიერ წერა-კითხვის საზოგადოებაში დაცულ ავტოგრაფიის მიხედვით, ბართლომე კალაძის სტამბა, ტფილისი;
- Abrams Lynn (2010):** Abrams Lynn, Oral History Theory, London: Routledge;
- Arneth (1869):** *Joseph II und Katharina von Russland, Ihr Briefwechsel*, hrsg. von **Alfred, Ritter von Arneth**, Wien, Braumüller;
- Brundage (2017):** Anthony Brundage, Going to the Sources: A Guide to Historical Research and Writing, 6th Edition. Wiley-Blackwell;
- Bloch (1952):** Marc Bloch, Apologie pour l'histoire ou métier d'historien. Librairie Armand Colin, Paris, 2 édition;
- Collingwood (1993):** R. G. Collingwood, The Idea of History, Rev. ed., edited and with a new introduction by J. van der Dussen, Clarendon Press, Oxford;
- Gregory, Ell, (2008):** Ian N. Gregory, Paul S. Ell. Historical GIS: Technologies, Methodologies, and Scholarship, *Cambridge University Press*;
- Hughes-Warrington (2007):** M. Hughes-Warrington, Fifty Key Thinkers on History, London: Routledge;
- Iggers, Wang, Mukherjee, (2013):** George G. Iggers, Q. Edward Wang, Supriya Mukherjee, A Global History of Modern Historiography, Routledge;
- Iriye (2012):** A. Iriye, Global and Transnational History: The Past, Present, and Future, New York: Palgrave Pivot;
- Kaldellis (2014):** Anthony Kaldellis, A New Herodotos, Laonikos Chalkokondyles on the Ottoman Empire, the Fall of Byzantium, and the Emergence of the West, Dumbarton Oaks;
- Koselleck (2004):** Reinhart Koselleck, Futures Past: On the Semantics of Historical Time, Columbia University Press;
- Koselleck (2002):** Reinhart Koselleck, The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts, Palo Alto: Stanford University Press;
- Lukacs (2000):** Lukacs John, Student's Guide to the Study of History, ISI Books;

- Langlois, Seignobos (1992):** Charles-Victor Langlois, Charles Seignobos, Introduction aux études historiques, Editions Kimé, Paris;
- Lambert, Schofield (2004):** P. Lambert, P. Schofield, Making History: An introduction to the history and practices of a discipline. Routledge;
- Doug, Reid (2017):** Munro Doug, John G. Reid (eds.), Clio's Lives: Biographies And Autobiographies Of Historians, Acton: ANU Press;
- Natsvaladze (2020a):** Mamuka Natsvaladze, Georgia and the Secret Project for Redistribution Europe 70-80s of the 18th century, LXXVI International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education, (Boston. USA. - 23 December);
- Natsvaladze (2020b):** Mamuka Natsvaladze, Greek Project – Clue to the History of Georgia 50-90-ies of XVIII Century, XXIII International Scientific and Practical Conference Social and Economic Aspects of Education in Modern Society, Vol.1, November 25, Warsaw, Poland, 2020;
- Natsvaladze (2020c):** Mamuka Natsvaladze, Sensational Unknown Facts from Georgian Diplomacy of 90-ies of XVIII Century.– *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, No 7(28);
- Natsvaladze (2020d):** Mamuka Natsvaladze, Explanation of one conceptual subtext of a “Greek Project”.– *Science and Practice: a new level of integration in the modern world*, XI International Conference, Scope Academic House, September, 10 November, 30, Sheffield, UK;
- Natsvaladze (2020e):** Mamuka Natsvaladze, Capuchin Monks and the Russian Agents in Georgia in the 80s of the 18th Century.– *Bridge to science. research works*, Conference Proceedings, B&M Publishing, September, 10 December, 15, 2020, San Francisco, California, USA;
- Natsvaladze (2021a):** Mamuka Natsvaladze, Unknown backstages of Georgian Diplomacy in the 80-ies of the XVIII Century.– *European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA)* Vol. 2 No. 1;
- Natsvaladze (2021a):** Mamuka Natsvaladze, Russian Empire and Georgian-Austrian Diplomatic Relations in the 80s of the XVIII century.– *Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives*. Proceedings of the 7th International symposium (January 25, 2020), Premier Publishing s.r.o. Vienna;
- Natsvaladze (2021c):** Mamuka Natsvaladze, Unknown anatomy of Georgian diplomatic assassinations.– *Scientific Collection „InterConf“*; (42): 1st International Scientific and Practical Conference „*Theory and Practice of Science: Key Aspects*“ (February 19-20, 2021) at Rome, Italy;

- Natsvaladze (2021d):** Mamuka Natsvaladze, „Persian Project“– one part Erekle’s safe Caucasus model.– *Collection of scientific papers „ΛΟΓΟΣ“ with Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference* (Vol. 4), Cambridge, March 19, 2021, Cambridge-Vinnytsia: P.C. Publishing House & *European Scientific Platform*;
- Natsvaladze (2021e):** Mamuka Natsvaladze, Georgian-Austrian political variations of the 80-ies of the XVIII century, Scientific Collection „InterConf“, (50): with the Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference „Scientific Horizon in The Context of Social Crises“ (April 11-12, 2021), Tokyo, Japan: Otsuki Press;
- Natsvaladze (2021f):** Mamuka Natsvaladze, Paradigms for the State Security Model of Erekle II.– *Scientific Collection „InterConf“*, (53): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference „International Forum: Problems and Scientific Solutions“ (April 25-26, 2021), Melbourne, Australia: CSIRO Publishing House;
- Natsvaladze (2021g):** Mamuka Natsvaladze, The Caucasian Gambit of World Emperors and Erekle II.– *Collection of scientific papers „ΛΟΓΟΣ“ with Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference* (Vol. 2), Oxford, May 28, 2021, Oxford-Vinnytsia: P.C. Publishing House & *European Scientific Platform*;
- Natsvaladze (2021h):** Mamuka Natsvaladze, The seven years' war and Caucasian outline of the Greek Project.– *Collection de papiers scientifiques „ΛΟΓΟΣ“ avec des matériaux de la II conférence scientifique et pratique internationale* (Vol. 2), Paris, 1er octobre 2021, Paris-Vinnytsia: *La Fedeltà & Plateforme scientifique européenne*;
- Natsvaladze (2021i):** Mamuka Natsvaladze, Stalin against Engels – For the Historiography of the Greek Project.– *Education and science of today*, intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers „ΛΟΓΟΣ“ with Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (Vol. 2), Cambridge, October 29, 2021, Cambridge-Vinnytsia: P.C. Publishing House & *European Scientific Platform*;
- Quigley (1979):** Carroll Quigley, The evolution of civilizations. An introduction to historical analysis, Publisher: Liberty Fund Inc.; 2nd edition (August 1, 1979);
- Raaflaub (2010):** Kurt A. Raaflaub (ed.) Thinking, Recording, and Writing History in the Ancient World, Wiley-Blackwell;
- Блок (1973):** М. Блок, Апология истории или Ремесло историка, Издательство „Наука“, Москва;

- Грамоты (1898):** Грамоты и другие исторические документы XVIII столетия относящиеся к Грузии, Под ред. **А. А. Цагарели**, Т. II, Вып. 1: Грузинские тексты с 1768 по 1801 год. Издательство *Комиссия печатания государственных грамот и договоров*, С.-Петербург;
- Грамоты (1902):** *Грамоты и другие исторические документы XVIII столетия относящиеся к Грузии*, Под ред. **А. А. Цагарели**, Т. II, Вып. 2: Грузинские тексты с 1768 по 1801 год, Издательство *Комиссия печатания государственных грамот и договоров*, С.-Петербург;
- Данилевский, Кабанов, Медушевская, Румянцева (2004):** И. Н. Данилевский, В. В. Кабанов, О. Медушевская, Ф. Румянцева, Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории, Москва;
- Духхардт (2011):** **Х. Духхардт**, Россия и Вестфальский Мир.– *Известия Смоленского государственного университета*, №4 (16);
- Зорин (2001):** **А. Зорин**, Кормя двуглавого орла: *Русская литература и государственная идеология в последней трети XVIII первой трети XIX века*, Издательство *Новое литературное обозрение*, Москва;
- Ивонин (2013):** **Ю. Е. Ивонин**, От Вены до Санкт-Петербурга через Могилев и Смоленск (Путешествие императора Священной Римской империи Иосифа II в Россию в 1780 г. по его письмам Марии Терезии).– *Вестник Тамбовского университета*. Серия: Гуманитарные науки, №10 (126);
- Ивонин (2011):** **Ю. Е. Ивонин**, Путешествие Императора Священной Римской империи Иосифа II по землям российской губернии в 1780г.– *Studia internationalia*, Материалы международной научной конференции „Западный регион России в международных отношениях XVII-XX вв.“ Брянский государственный университет. Брянск;
- Ланглуа, Сеньобос (2004):** **Ш. В. Ланглуа, Ш. Сеньобос**, Введение в изучение истории, Пер. с французского **А. Серебряковой**, 2-е изд. Под ред. и со вступительной статьей **Ю. И. Семенова**, Москва;
- Маркова (1966):** **О. П. Маркова**, Россия, Закавказье и международные отношения в XVIII веке, Издательство „Наука“, Москва;
- Миллюков (1904):** **П. Н. Миллюков**, Очерки по истории русской культуры, в 2 ч. Ч. 1, 6-е изд. СПб. Изд. Журнала „*Мир Божий*“;
- Нацваладзе (2021):** Мамука Нацваладзе, Русская драматургия убийств европейских послдов Ираклия II.– *Научный журнал*, №4 (59), 2021, Научно-методический журнал, Издательство „*Проблемы науки*“, Москва;
- Нерсесов (1988):** **Г. А. Нерсесов**, Политика России на Тешенском конгрессе, Издательство „Наука“, Москва;

Русский архив (1880): Переписка Екатерины Великой с Германским Императором Иосифом II-м 1774-1790.– Русский архив, Кн. 1, Москва;

Фриман (2011): Э. Фриман, Методы изучения истории, Изд. 2-е. Москва, Либроком;